

Çeşitli Yönleriyle
KERBELA
(Tarih Bilimleri)

I. Cilt

EDITÖR
Doç. Dr. Alim YILDIZ

T.C. BAŞBAKANLIK
TANITMA FONU

KÜLTÜR ve TURİZM
BAKANLIĞI

SIVAS - 2010

KERBELA VAKASI (Tarihi Süreç)

Ünal Kılıç

Hız. Peygamber'in en küçük kızı Hz. Fatıma ile amcasının oğlu ve küçük yaştan itibaren denetiminde büyüyen Hz. Ali'nin iki erkek evladından ikincisi, Hz. Muhammed'in sevgili torunu Hz. Hüseyin'in hunharca şehit edildiğı mekândır Kerbela. Bu mekân bir günün çok kısa bir anında başlayıp sona ermesine karşılık etkileri itibarıyla tarihin en önemli olayına sahne olmuştur. Kerbela vakası, asırlar boyu kanayan bir yara gibi siyasi ve akidevi bakımdan farklı düşüncelere sahip olsalar bile kendisini mümin ve Müslüman olarak tanımlayan herkesin içinden bir ah çekerek okuduğı, anlattığı veya dinlediğı bir faciadır ve dermansız yara gibi kanamaya devam etmektedir.

Müslümanların göz bebeğı Hz. Peygamber'in sevgili torununun Müslümanım diyen kimseler tarafından öldürölmesi asla olumlu bir olay olarak kabullenilmemiştir. Böylesi bir facianın yaşanmasında rolü olduğı düşünölenlerin neden böylesi bir suçı işledikleri üzerinde durulmamış, daha ziyade Kerbela mevkiinde al kanlara boyananların, vücutları paramparça edilenleri acısı kalplerde hissedilmiş, bunu yapanların hiçbir haklı mazeretlerinin olamayacağı ifade edilmiştir. Söz konusu olayda paramparça edilen sadece Hz. Hüseyin ve sevdiklerinin bedenleri olmamış aynı zamanda Müslümanların birliğı de bir daha vahdeti mümkün olmayacak bir şekilde çeşitli adlar altında parçalanmıştır.

Oysa Müslümanım diyen herkesin sevgisi ve üzüntüsü noktasında Hz. Peygamber gibi onun Ehl-i Beyti, özellikle de sevgili torunu Hz. Hüseyin ortak bir payda oluşturabilecekken tam tersi söz konusu olmuştur. Özellikle siyasî maksatlarla bu olaya sebebiyet verenleri asla savunmamalarına ve Kerbela'da yaşananları tasvip etmemelerine rağmen bir kesim suçlanmış, buna mukabil kendilerini suçlayanlara karşı Hz. Hüseyin'in hatırasına saygısızlık yapmış olur muyuz acaba endişesiyle cevap bile verilmemiştir.

Kerbela her şeyden önce tarihi bir vakıadır ve burada gerçekleşenler bütün Müslümanları ilgilendirmektedir. Ancak bu olay çeşitli sebeplerle efsaneleştirilmiş, olayda yer alan aktörler ve birbirleriyle ilişkilerine dair hususların anlatımında ciddi boyutlara ulaşan, akıl ve ilmi verilerle izahı gerçekten zor olan ifrat ve tefrit içeren anlatımlar söz konusu olmuştur.

I-Hilafetin Saltanata Dönüştürülmesinde İlk Adım: Muaviye'nin Hilafete Geçışı

Hiz. Ali'nin Hâricîler tarafından şehid edilmesinden sonra ise Kûfelilerin biati üzerine Hiz. Hasan hilafet makamına geçti (40/660).¹

Diğer taraftan, Muaviye'de 40/660'ta İliyâ (Kudûs) şehrinde Şamlılar tarafından halife ilan edildi.² Hiz. Ali'nin şehid edilmesiyle Suriye halkından "emirülmüminin" unvanıyla biat alan Muaviye'nin³ tamamen hilafeti ele geçişi, Iraklılar tarafından babasının yerine halife seçilen Hiz. Hasan'ın hilafet mücadelesinden vazgeçerek, hilafeti ona devretmesiyle gerçekleşti. (21 Rebiulevvel 41/26 Temmuz 661 Pazartesi).⁴

Hiz. Ebû Bekir'den sonra sırasıyla ve birtakım yöntemlerle Hiz. Ömer, Hiz. Osman ve Hiz. Ali halife seçildiler ve vefatlarına kadar İslam toplumunu yönettiler. Raşid Halifelerin iş başına getirilmesi esnasında şura, istişare, seçim, bey'at, emanet, ehliyet, liyakat ve toplum tarafından takdir edilme gibi esaslar ön plana çıkmış, bu özellikleri üzerinde topladığı düşünülen şahısların halifelik makamına geçmesi sağlanmıştır. Bu dönemde idarecilerin tespiti verasetle, babadan oğula geçmeyle olmadı. Hiz Ebû Bekir ve Hiz Ömer, oğullarını halife göstermeye yeltenmediler. Yalnızca ümmetin en ehil ve erdemli kişilerini aday gösterdiler. Gerçek, olgun ve dine dayalı halifeler çağı olan Râşid halifeler dönemi işte budur. İdeal ile realitenin uyum içinde bulunduğu imamet ve hilafet de bu dönemdekilerdir.⁵

II- Yezid'in Veliaht Tayin Edilmesi

İslâm tarihinde şûra ve seçime dayalı halifelik sistemini değiştirerek yerine oğlunu tayin fikrini (veliahtlık) ilk izhar eden Muaviye'dir.⁶

Veliahtlık fikrinin kim tarafından ortaya konulduğu hakkında kaynaklarda birbiriyle farklılık arz eden rivayetler bulunmakla birlikte şunu ifade edebiliriz ki Muaviye'nin, oğlu Yezid'i kendisinden sonra toplumun başına geçirmek üzere veliaht tayin etmesine dair düşüncesi kendisi henüz hayatta ve idari bakımdan çok güçlü olduğu dönemde toplumun gündemine getirilmiştir.

¹ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 140; Ya'kûbî, II, 121, Suyûtî, s. 188-190.

² İbn. Kutuybe, *İmâme*, I, 40; Taberî, IV, 123; Suyûtî, 191.

³ Taberî, IV, 123.

⁴ Welhausen, *Arap Devleti*, s. 53; Kapar, *Veraset*, s. 63; Sarıçam, s. 286-287.

⁵ Ziyaüddin Rayyis, *İslâm'da Siyasi Düşünce Tarihi*, trc., İbrahim Sarımuş, İstanbul 1995, s. 175.

⁶ Ukaylî, *Veliaht*, s. 396; Vekîl, s. 180; Tâhâ Hüseyin, s. 1012-1013; Takkuş, s. 92; Rayyis, s. 110; Vekîl, s. 93; Muhammed Âbid el-Câbirî, *İslâm'da Siyasal Akıl*, trc., Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, s. 28.

Muaviye, bu maksatla teşebbüse geçmiş ve eyaletlerdeki valilerine bu düşüncesini iletmişse de özellikle Basra valisi Ziyad ve daha başkalarının bazı itirazları sebebiyle bu planı uygulamayı bir süre geciktirmiştir.⁷

Hicri 50. yıldaki bu ilk teşebbüs söz konusu itiraz ve tavsiyeler üzerine Ziyad'ın 53/672 yılındaki vefatına kadar durdurulmuştur.⁸

A-İlk Teşebbüsler

Ziyad'ın ölümüne kadar belli başlı şahsiyetlere söylenilen bu fikir, bundan sonra aleniyet kazandı; Ziyad'ın öldüğünü öğrenen Muaviye, oğlunu veliaht tayin ettiğini duyurdu.⁹

Muaviye'nin bundan sonra izlediği sürecin karmaşık olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu sürecin yaklaşık 7 yıl sürdüğü¹⁰ göz önüne alındığında Muaviye'nin bu zaman zarfında hedefine ulaşmak için pek çok kimseyle değişik üsluplarla görüşmelerde bulunduğu söylenebilir.

Muaviye, Yezid'e biat almak için öncelikle kendisine yakınlığıyla bilinen Şamlılara müracaat etti ve onların biatlerini aldı.¹¹ Sonra da Iraklılar biatlarını kendine has yöntemlerle almayı başardı, bundan sonra Medinelilerin de biatlarını almak için teşebbüse geçti.¹² Muaviye oğlu Yezid'in veliahtlığını halka benimsetme hususunda Medine'ye çok önem veriyordu. Zira Medine, hem İslâm'ın beşiği (ilk başkenti) hem de Müslümanların ileri gelenlerinin bulunduğu bir yerdi. Ayrıca önceki halifelerin belirlenmesinde de buranın büyük bir ağırlığı oldu. Hicaz'ın bu işe onay vermesi işleri kolaylaştırıracaktı.¹³

Muaviye, bu maksatla harekete geçti ve Medinelilerin biatlerini temin için tedrici bir metot kullandı ve söz konusu bölgede yaşayanların biatlarını alma konusunda önce Medine valisi ve amcazadesi Mervan b. el-Hakem'den sonra da onun yerine valilik makamına getirilen Sâid b. el-Âs'dan¹⁴ istifade etti.

Karşılıklı yazışmalardan sonra Medine'deki muhalefetin önde gelen şahsiyetleri olan Hz Hüseyin, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Abdullah b. Abbas ve Abdurrahman b. Ebî Bekir'in biata yanaşmadıklarını,

⁷ Taberî, IV, 225; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 506; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 82-83.

⁸ Taberî, III, 225; Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 35; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 506; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 64.

⁹ İbn Abdîrabbih, IV, 337; Taberî, IV, 225; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 506; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 83.

¹⁰ İbn Abdîrabbih, IV, 337; Aycan, *Muaviye*, s. 250.

¹¹ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 151; Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 35-36.

¹² İbn Abdîrabbih, IV, 338-339; Suyûfî, s. 196.

¹³ İbnü'l-Verdî, I, 261; Akîl, s. 94; Riyad İsa, s. 92; Kapar, *Verâset*, s. 54.

¹⁴ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 151.

bunlar sebebiyle Medinelilerin de biatten kaçındıklarını anlayan Muaviye, Sâid b. el-Âs'a bir mektup daha yazdı. Bu sefer ondan söz konusu şahsiyetlere bir şey yapmamak şartıyla halkın biatini temin için gerekli şiddet göstermesini istide. Vali, aldığı emre göre harekete geçti, ancak ne bu şahısların ne de halkın biatını temin edebildi. Halifeye yazdığı mektupta Medine'deki gayretlerinin olumlu bir sonuç vermediğini belirtti ve bu şahısların biat etmemesi durumunda hiç kimsenin biat etmeyeceklerini, bunların biat etmemeleri halinde ise herkesin bu biata katılacağını söyledi.¹⁵

B-Muaviye'nin Hicaz Yolculuğu ve Biatın Tamamlanışı

Valileri aracılığıyla Medinelilerin biatlerini almayı deneyen Muaviye bir sonuç elde edemeyeceğine kanaat getirdikten sonra bu işi bizzat gerçekleştirmek düşüncesi ile Medine'ye gitmeye karar verdi.

Muaviye, hac maksadı ile 1000 kişilik bir grupla Medine'ye hareket etti.¹⁶ 56 yılında gerçekleştiği söylenen¹⁷ Muaviye'nin bu ikinci hac yolculuğunun asıl hedefinin Yezid'in veliahtlığına biat etmeyen Hicazlıların önde gelenlerinden beş kişinin biatlarını almak olduğu anlaşılmaktadır.

Muaviye, önce Medine'ye uğramış bunlarla görüşmeler yaparak ikna etmeye çalışmışsa da özellikle Hz. Hüseyin ile İbn Zübeyr'in tavrında her hangi bir değişiklik olmamıştır. Bununla birlikte Muaviye yine kendisine has yöntemlerle bu gruptakilerden Hz. Hüseyin ve İbn Zübeyr dışındakilerin biatlarını aldığı, en azından Yezid'in veliahtlığı hususunda muhalefet konusunda sessiz kalmalarını temin ettiği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda Muaviye'nin böylesi bir neticeye ulaşmak için şiddet ve tehdit içeren birtakım teşebbüslerinden de bahsedilmektedir.

Muaviye'nin ikna etmede başarısız olduğu iki kişinin biatlarını almak için şiddet ve tehdiye başvurduğu ve bu sayede onların en azından sessiz kalmalarını sağlayarak Yezid'e biatin herkes tarafından onaylandığı görüntüsü vermeye çalıştığına dair kaynaklarda pek çok bilgi ve değişik görüşler mevcuttur. Bununla birlikte Muaviye, özellikle şiddet ve tehdit yoluyla alınan veya alınmış gibi gösterilen biatın geçerliliğinin olmadığı bilincindeydi. Oğlu Yezid'e vasiyetindeki sözleri, onun bu endişesini açıkça ortaya koymaktadır.¹⁸

¹⁵ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 157.

¹⁶ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 157; İbn Abdirabbih, IV, 340; Taberî, IV, 224; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 508-510.

¹⁷ Ya'kûbî, II, 138; Taberî, IV, 224; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 508; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 47.

¹⁸ Yılmaz, s. 43-44.

II-Yezid'in Veliahtlığına Karşı Çıkanlar

Muaviye tarafından Müslümanların birliğini korumak amacıyla gerçekleştirildiği söylenen veliahtlık meselesi, ne yazık ki, bizatihi Müslümanların veliahtlık taraftarları ve muhalifleri olmak üzere ikiye bölünmesine yol açtı. Veliahtlık taraftarları olanlar, Suriyelilerdir. Çünkü Suriyeliler, ta Gassâniler'den beri verâset sistemine alışkın oldukları gibi, Müslümanlar için yeni olan bu sistem iktidarın odak noktasında Suriyelilerin bulunmasını ve İslâm dünyasının hâkimi olmasını da garanti altına alıyordu. Veliahtlığa muhalif olanlar ise, Hicaz'da halifelige Yezid'den daha layık olduklarını düşünen Kureyşliler ile Ali'yi tercih eden Ensâr; Irak'da ise Benî Umeyye'ye karşı olan Şia ve Hâricîler idi. Bunlar, muhalefetlerini gizlemiyor, birçoğu tâ ilk andan itibaren bunu açıkça ifade ediyordu. Hicaz'da muhaliflerin önde gelenleri Hz. Hüseyin, İbn Zübeyr ve İbn Ömer'di. Suriye'deki daha doğrusu Ümeyye ailesi içindeki muhaliflerin başlıcaları ise Abdullah b. Âmir, Mervan b. el-Hakem, Sa'id b. Âs ve Hz. Osman'ın oğlu Sâid b. Osman idi.¹⁹

A-Hz. Hüseyin ve Arkadaşları

Diğer muhaliflerin Yezid'in veliahtlığına neden karşı çıktıkları bir tarafa, Hz. Hüseyin'in birtakım gerekçelerinin olduğu görülmektedir.

Öyle anlaşıyor ki Hz. Hüseyin'e göre onun Yezid'e biati uygun olmazdı. Çünkü böylesi bir biat Hz. Hüseyin'in babasının hatırasını inkâr, Müslümanların haklarını hiçe sayma, dahası Hz. Hüseyin'in bizzat kendini inkâr anlamına gelirdi. Hz. Hüseyin, biat ederek Yezid'in halifelliğini kabul etmeseydi, bu, onun faziletle rezileti, adaletle zulmü, hak ile batılı, nur ile zulmü eşit tutması anlamına gelirdi.²⁰ Diğer taraftan kendisinin halifelige daha layık olduğunu düşünen Hz. Hüseyin'in kalkıp da Yezid'e biat etmesi uygun olmazdı. Yezid'in halifelik hakkı verasetten doğmuşsa, yani babasının kendisini veliaht tayin etmesi sebebiyle halifelige gelecekse, Hz. Hüseyin'in babası da daha önceki dönemde halife idi. Dolayısıyla o, Yezid'den daha önce bu göreve geçmeliydi. Yok, şayet, halifelik en uygun kişiye verilecekse, bu vazifeye Yezid'den daha layık olan pek çok adayın olduğu aşikârdı.²¹

Ayrıca Hz. Hüseyin, ağabeyi Hz. Hasan'ın ölümünden sonra kendisini Hâşim oğullarının lideri olarak görüyordu. Dolayısıyla hilâfete geçme

¹⁹ Akyüz, s. 185; Hodgson, I, 164.

²⁰ *Kerbela*, s. 141, 1 dn.

²¹ Rahman, s. 101; Şehristânî, s. 19.

beklentisi içerisindeydi.²² Böylece bir beklenti içerisinde olan şahsın, bundan vazgeçme anlamına gelecek biate rıza göstermesi düşünülemezdi. Diğer taraftan Hz. Hüseyin veliahtlık ile hilafetin saltanata dönüşeceği endişesiyle Muaviye'nin bu talebine olumlu cevap vermedi.²³

Hz. Hüseyin, Yezid'in veliahtlığına yukarıdaki gerekçelerle sıcak bakmamasına rağmen Muaviye'nin vefatına kadar sessiz kalmayı tercih ederek, ona yaptığı biate bağlı kaldı ve çeşitli sebeplerle bu dönemde herhangi bir kıyama kalkışmadı.

"Şûra sistemini" kaldırarak yerine verâset usulünü ikame edilmek istenilmesi, hilafetin saltanata dönüştürülme gayretleri, emanet, ehliyet ve liyakat yerine verasetin esas alınması, istişarenin terk edilmesi, halkın düşüncelerinin tamamen önemsiz hale getirilmesi gibi sebeplerle Hz. Hüseyin, Yezid'in veliahtlığına karşı çıkmıştır. Diğer taraftan Yezid'in şahsiyle alakalı olan bazı hususlar da Hz. Hüseyin'in Yezid'in veliahtlığına karşı çıkmasında etkili olmuştur. Yezid'in yaşının küçüklüğü²⁴, tecrübesizliği daha da önemlisi gayr-ı İslami bir hayat tarzına ve düşünce yapısına sahip olması²⁵ da Hz. Hüseyin'in söz konusu tavrında etkili olmuştur.

III-Muaviye'nin Veliahtlık Konusundaki Israrının Sebepleri

Hicaz'dan yükselen muhalefet seslerine rağmen Muaviye kendince bazı nedenlerle oğlunu veliaht tayin etme teşebbüslerinden vazgeçmemiş, ölene kadar bu doğrultudaki çalışmalarını sürdürmüştür. Muaviye'nin ileride vuku bulacak fitnelere engel olmak²⁶, asabiyet duygusunun ortaya çıkması endişesi²⁷ ve daha da önemlisi evlat sevgisi sebebiyle²⁸ oğlu Yezid'i veliaht tayin etme hususunda ısrarcı olduğu ifade edilmiştir.

Daha önce de ifade edildiği üzere bizzat Muaviye tarafından Müslümanların birliğini korumak amacıyla gerçekleştirildiği söylenen veliahtlık meselesi, ne yazık ki, Müslümanların veliahtlık taraftarları ve muhalifleri olmak üzere ikiye bölünmesine²⁹ vesile oldu. Biate karşı çıkanların ileri sürdüğü itirazlar sadece üç beş kişinin cılız muhalefetinden ibaret olarak kalmayıp, İslâm tarihinde asırlarca sürecek kanlı iktidar

²² Riyad İsa, s. 68.

²³ Müderrisi, s. 40, Mutahhari, s. 9-10.

²⁴ Riyad İsa, s. 92.

²⁵ Yezid'e yapılan bu türden suçlamalar için bkz. Ya'kûbî, II, 128; Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 77.

²⁶ İbnü'l-Esir, *Kâmil*, III, 503; Hudari, *Tarih*, s. 347; Rayyis, *Siyasi Düşünce*, s. 180.

²⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, thk. Ali Abdolvâhid Vâfi, Kahire trz., I, 613-615. Hodgson, I, 162.

²⁸ İbn Kuteybe, *İmâme*, I, 173-174; Zehebi, *Tarih*, s. 272; Suyûtî, s. 206.

²⁹ Hilafet, s. 185.

çekişmelerinin doğmasına, siyasî ve dînî grupların oluşmasına sebep oldu. Özellikle Muaviye'den sonra iktidara geçen Yezid'in kendisine biat etmeyenlere karşı uyguladığı sert ve tavizsiz politika Muaviye'nin veliahtlığın fitneye engel olacağı düşüncesinde ne kadar hatalı olduğunu gösterecek niteliktedir. Dolayısıyla Muaviye'nin ortaya koyduğu ve Yezid'le uygulamaya konulan veliahtlık sistemi etkileri asırlarca süren bir müessese olarak kötü bir şekilde anıldı.

IV-Muaviye'nin Vefatı ve Yezid'in Hilafete Geçiş

Tarihçilerin belirttiğine göre Muaviye 60/679'da öldü. Babasının vefatı esnasında başka bir yerde bulunan Yezid kısa süre zarfında Şam'a gelerek iktidar koltuğuna oturdu.

Yezid, iktidara geçtiği esnada otuz dört yaşındaydı. Muaviye'nin uyguladığı politika neticesinde İslâm devletinde sükûnet sağlanmıştı. Bundan dolayı da babasının ölümünden sonra Yezid, problemi olmayan bir devletin başına geçti. Onu bekleyen tek sıkıntı babası döneminde de muhalefette bulunan kimselerin biatlerini almaktı.³⁰

Muaviye'nin vefatından sonra Şam'a gelen Yezid, Şamlıların biatlerini almayı başardı.³¹

İktidarın Emevîlere geçişiyle siyasi ağırlık ve iktisadî yoğunluk Hicaz ve Irak'tan Şam'a intikal etti.³² Bu durum, Hicaz ve Iraklıların Emevî iktidarını kabulünü güçleştirdi.

Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyr'in başını çektiği beş kişilik grupta yer alanlar Yezid'in halifeliğine biat etmediler. Aslında Hicazlıların büyük bir kısmı Yezid'in halifeliğine karşıydı. Ancak bunlardan sadece ileri gelen bazı zevat, ona biatten imtina ediyordu.³³

Vâkıdî'nin belirttiğine göre Muaviye öldüğünde Abdullah b. Ömer ve Addullah b. Abbas, Mekke'de idiler.³⁴ Medine valisi Velid b. Utbe tarafından biate çağırılan İbn Ömer, "herkesin biat etmesi durumunda kendisinin de Yezid'e biat edeceğini" söyleyerek hemen biat etmedi. Çeşitli vilayetlerden Yezid'e biat haberlerinin gelmesi üzerine Abdullah b. Abbas'la birlikte İbn Ömer de Yezid'e biate iştirak etmiştir.³⁵

³⁰ Sibt, s. 213; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 14; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 149.

³¹ Ya'kûbî, II, 297; İbn A'sem, III, 8-9; Makdisî, VI, 9.

³² Hammaş, s. 169.

³³ Mahmoud M. Ayoub, "Husayn Ibn Ali", *The Encyclopedia of the Modern Islamic World*, New York, 1995, vol. II, s.150.

³⁴ İbn Sa'd, V, 100; Taberî, IV, 254; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 17.

³⁵ Taberî, IV, 254; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 17; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 150.

Abdullah İbn Ömer ve Abdullah İbn Abbas'ın fazla direnmeksizin biat etmelerinden sonra Yezid'in halifelğine karşı direnen grubun sayısının ikiye düştüğü söylenebilir. Bunlar Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyr'dir.

A-Yezid'in Muhaliflere Karşı Tutumu

Babası öldüğünde Medine'de bulunan Hz. Hüseyin ve İbn Zübeyr'in biatlarının ivedilikle alınması için harekete geçen Yezid³⁶, bu işi Medine valisi aracılığıyla halletmeye çalışmışsa da valinin adı geçen şahıslarla yaptığı görüşmede bu mümkün olmamıştır. Yezid'in biat alınması için gerekirse şiddet kullanılması³⁷ hatta biat etmemeleri durumunda bunların öldürülmesine³⁸ dair emrini içeren mektubuna rağmen valinin şiddet yanlısı olmayan kişiliği sebebiyle bu zevatla ilgili bir zorlamadan kaçındığına³⁹ dair farklı rivayetlere rastlanılmaktadır. Bu görüşmenin hemen akabinde, önce İbn Zübeyr, ondan hemen sonra da Hz. Hüseyin biat etmeden kalmaları mümkün olmayan Medine'yi terk ederek Mekke'ye cihetine harekete geçmişlerdir.

B-Hz. Hüseyin ve İbn Zübeyr'in Mekke'ye Gitmesi

Daha öncede belirtildiği üzere Velid'in biat çağrısından bir süre sonra Abdullah b. Zübeyr, gizlice Medine'den Mekke'ye gitti (Recep 60 sonu 680 Mayıs başı) İbn Zübeyr'den bir gün sonra ise Hz. Hüseyin ailesiyle Medine'den ayrıldı. Hz. Hüseyin'in yakınlarından sadece Muhammed b. Hanefiyye bu yolculuğa çıkmadı.⁴⁰

Velid b. Utbe, bunların gidişlerini engellemek istediye de olumlu bir sonuç elde edemedi. Hz. Hüseyin, Mekke yolunda Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. Mutî ile karşılaştı. Bunlar, Hz. Hüseyin'e birtakım tavsiyelerde bulundular.⁴¹

Mekke'ye ulaşan Hz. Hüseyin, amcası Abbas'ın evine misafir oldu. İbn Zübeyr ise Kâbe'ye vardı ve Hicr bölgesinde konakladı.⁴²

³⁶ Dineverî, s. 227; Ya'kûbî, II, 154.

³⁷ Belâzürî, *Ensâb*, V, 313; İbn A'sem, III, 8; Taberî, IV, 250; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 15; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 149.

³⁸ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 10; Ya'kûbî, II, 154; Makdisî, VI, 9; S.V. Ali Mir Ahmed, *Husain The Saviour of Islam*, İran trz, s. 144.

³⁹ İbn Sa'd, V, 327; Halife, s. 233; Belâzürî, *Ensâb*, V, 317; Dineverî, s. 227, İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 15.

⁴⁰ Belâzürî, *Ensâb*, V, 317; Ya'kûbî, II, 154-155; Taberî, IV, 252-253; İbn Abdirabbih, IV, 344, İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 16. Zehebî, her ikisinin de aynı gece Medine'yi terk ettiklerini söylüyor. Zehebî, *Tarih*, s. 6-7.

⁴¹ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 15-16; Taberî, IV, 253; İbn Abdirabbih, IV, 344; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 17.

⁴² Taberî, IV, 253; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 17; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 150.

Abdullah b. Zübeyr ve Hz. Hüseyin'in Medine'yi neden terk ettikleri hususunda ise şunlar söylenebilir: Bazı tarihçiler Hz. Hüseyin'in Medine'yi terk etmesine sebep olarak gördüğü bir rüyayı zikrederler. Söz konusu rüyada, dedesi Hz. Muhammed'i gören Hz. Hüseyin'in ondan aldığı işaret üzerine Medine'yi terk ettiği belirtilmektedir.⁴³ Bunun dışında Hz. Hüseyin'in Medine'yi terk etmesinde başka sebeplerden de bahsedilmektedir. Hz. Hüseyin Yezid'e biat etmeksizin Medine'de kalamayacağını, akrabalarının da kendi yüzünden rahat bırakılmayacağını, en azından tahmin ediyordu.⁴⁴ Bu sebeple de Medine'yi terk etmeye karar vermiştir. Ayrıca harbin yasak olduğu emin belde Mekke'ye giderek kendini emniyet altına almak istemiştir, devlet otoritesinin çok güçlü hissedildiği Medine'de Hz. Hüseyin ve akrabaları, hayatlarından emin değillerdi.⁴⁵

Ayrıca Hz. Hüseyin Medine'de biat etmeden kalması halinde, bu kutsal şehir kendisi sebebiyle sıkıntıya maruz kalabilirdi. Buna yol açmak istemiyordu. Ayrıca Hüseyin, orada kaldığı takdirde, şöyle sorulabilirdi: Hüseyin düşman tarafından saldırıya uğrayacağını bildiği halde neden orada kalmaya devam etti?⁴⁶

V-Hz. Hüseyin'in Kıyam Sürecini Başlatması

Hz. Hüseyin, Mekke'ye geldikten sonra Mekkelilerin büyük teveccühüyle karşılaştı. Halk, sabah akşam geliyor ve Hz. Hüseyin'in etrafında toplanıyordu. Orda bulunup umre yapmak üzere taşradan gelenler de onu ziyaret ediyordu.

A-Kûfelililerle Temasa Geçilmesi

Hz. Hüseyin, 60 yılının Recep ayının sonlarında geldiği Mekke'de, dört ay kaldı.⁴⁷ O, bu süre zarfında, Mekkelilerle ve oraya umre maksadıyla gelenlerle Emevî devleti ve Yezid'in iktidarı aleyhinde konuşmalarda bulundu. Hz. Hüseyin'in burada olası bir ayaklanma harekâtı için yeterli desteğe ulaşamadığı söylenebilir. Aksi halde Mekke'yi terk etmek istemezdi.

Hz. Hüseyin'in bu tür bir hareket için beklediği yardım vaatleri Kûfe'den gelmeye başladı. Muaviye'nin öldüğünü, Yezid'in iktidara geçtiğini ve Hz. Hüseyin'in ona biat etmemek için Mekke'ye kaçtığını öğrenen

⁴³ Bu rüyayla ilgili olarak bkz. Ebû Mıhnef, *Makel*, 36-37; İbn A'sem, III, 20-21.

⁴⁴ Murat Sarıcık, "Kerbela Olayında el-Hürr b. Yezid ve Hz. Hüseyin İle Mücadelesi", *Süleyman Demirel ÜİFD*, İsparta 1995, sayı II, s. 108; Onat, *Şii Hareketleri*, s. 65-66.

⁴⁵ Sarıcık, s. 108.

⁴⁶ Mir Ahmed, s. 146.

⁴⁷ Ya'kubî, II, 156-157; Diyarbekrî, II, 297.

Kûfeliler, Hz. Ali'ye sempatisiyle tanınan Süleyman b. Surad'ın evinde toplanarak durum değerlendirmesi yaptılar. Hz. Hüseyin'i Kufe'ye davet etmeye ve bu amaçla da ona davet mektupları göndermeye karar verdiler.⁴⁸

Hz Hüseyin'e gönderilen elçiler ve getirdikleri mektuplar ilk olarak 10 Ramazan 60/14 Haziran 680 tarihinde Mekke'ye ulaştı.⁴⁹ Kûfeliler, bu mektuplarında Hz. Hüseyin'e biat edeceklerini, mescide gitmediklerini, valinin arkasında namaz kılmadıklarını, Kûfe'ye geldiği takdirde valiyi şehirden uzaklaştıracaklarını ifade ediyorlardı.⁵⁰

Kûfelilerin gönderdikleri davet mektupları karşısında Hz. Hüseyin'in bu davete uymakta acele etmediği görülmektedir. Zira ilk mektupların 60 yılının Ramazan ayında/Haziran 680'de geldiği, Hz. Hüseyin'in ise Kûfe'ye hareketinin ancak Kurban Bayramı arefesine dek sürdüğü düşünüldüğünde onun Kûfe'ye gitmekte gayet ağırdan aldığı söylenebilir.

B-Müslim b. Akil'in Kûfe'ye Hazırlık İçin Gönderilmesi

Hz. Hüseyin, Kûfelilerin verdikleri sözlerinde samimi olup olmadıklarını ve kendisine desteğin boyutlarını öğrenmek üzere Müslim b. Akil'i Kûfe'ye göndermeye karar verdi.⁵¹

Nitekim Hz. Hüseyin'in Mekke'de dört aya yakın bir süre kalması ve Kûfe'ye gitmekte ağırdan alması, onun buraya gitmek istemediği şeklinde yorumlara sebep oldu.⁵²

Diğer taraftan Yezid de boş durmamış, Hz. Hüseyin ve İbn Zübeyr'in biatlarını alması hususundaki emrini yerine getirmekte başarısız olan Medine

⁴⁸ Ebû Mıhnef, *Makel*, s. 17; İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 4; Belâzürî, *Ensâb*, III, 373; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 20-21; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 99. İbrahim Vâsıf, *Şehâdeti Hüseyin İbn Ali*, Metin Matbaası 1327/1909, s. 7.

⁴⁹ Welhausen, *Partiler*, s. 98; Beyhakî'ye göre Hz. Hüseyin, Kûfelilerin davet mektubunu Mekke'ye varmadan önce almıştır. Mehâsin, s. 59. Kaynakların üzerinde birleştikleri husus, Hz. Hüseyin'in Mekke'ye vardktan sonra bu mektupları aldığıdır. Ebû Mıhnef, *Makel*, s. 16; İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 4; Dineverî, s. 228-229; Taberî, IV, 253; Sibt, s. 215; Nüveyrî, XX, 385; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 20-21, Diğer taraftan İbn Tiktaka ise söz konusu kaynakların aksine Kûfelilerle irtibata geçen ve ilk yazışmayı başlatanın Hz. Hüseyin olduğunu söylemektedir, bkz. Fahrî, s. 85, 4.

⁵⁰ Ebû Mıhnef, *Makel*, s. 17-19; Dineverî, s. 231-232; İbn A'sem, III, 31-36; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 99; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 20-21; Nüveyrî, XX, 385-386; Ahmet Zeki Safvet, II, 71-73.

⁵¹ Ebû Mıhnef, *Makel*, s. 18; İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 4; Dineverî, s. 230; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 99; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 20-21; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 154. Ebû Mıhnef, Kûfelilerin Hz. Hüseyin'den aramızda Allah (c.c)'ın hükmü ve dedenin sünnetiyle karar vermesi için aileden (ehl-i beyten) birini bize gönder." diye talepte bulunduklarını belirtiyor. *Makel*, s. 18.

⁵² Ömer Ferrûh, Hz. Hüseyin'in babası ve ağabeyine karşı tutumlarını hatırlayarak Kûfelilerin davetini kabul etmediğini ancak Kûfe'den gelen 40.000 silahlı insanın ısrarı üzerine Hz. Hüseyin bu daveti kabul ettiğini söylüyorsa da (*Tarihu Sadri'l-İslâm ve'd-Devleti'l-Ümeviyye*, Beyrut 1986, s.133) bu bilgiyi destekleyecek bir karine yoktur.

valisini derhal görevden alarak.⁵³ Mekke valiliğini yürüten Amr b. Sâid b. el Eşdak'ı Medine'nin de valiliğiyle görevlendirmiştir. Amr b. Sâid, Hz. Hüseyin ve İbn Zübeyr'in Medine'yi terk etmelerinden kısa süre sonra Medine'ye gelerek göreve başlamıştır.

Müslim'in Kûfe'ye gitmesinden sonra Hz. Hüseyin tarafından başlatılan faaliyetin Mekke'den ziyade Kûfe'ye kaydığı söylenebilir. Bu durumda Yezid, dikkatini Mekke'de bulunan Hz. Hüseyin'den çok Kûfe'de bulunan Müslim b. Akıl'ın çalışmalarına yöneltti.

Hz. Hüseyin, hem Kûfe'deki durumu incelemek, hem de destek sağlamak amacıyla Kûfe'ye gönderdi: Müslim, Ramazan ayının ortasında Mekke'den çıktı ve Şevval ayının başlarında Kûfe'ye ulaştı.⁵⁴

Hz. Hüseyin, Müslim ile birlikte kendisine davet mektupları gönderen Kûfe'deki taraftarlarına bir mektup yazdı. Bu mektubunda Müslim'i durumu tahkik ettirmek amacıyla gönderdiğini, durumun kendisine gönderilen mektuplardaki gibi olması halinde onlara gidişi çabuklaştıracağını bildirdi.⁵⁵

Diğer taraftan Müslim b. Akil'in Kûfe'deki faaliyetlerine engel olma noktasında yetersiz kaldığı bildirilen Kûfe valisi Nu'man b. Beşîr, Yezid tarafından görevden alınarak buraya Basra valililiğini de yürüten Ubeydullah b. Ziyad tayin edilmiştir.

C-Hz. Hüseyin'in Kıyama Kalkışma Sebepleri

Kaynaklar ve onlardan hareketle yapılan araştırmalara bakıldığında Hz. Hüseyin'in hangi gerekçelerle Yezid'in hilafetini kabul etmediği ve ona karşı kıyama kalkıştığıyla ilgili bazı tespitlere ulaşmak mümkündür. Buna göre Hz. Hüseyin'in her şeyden önce Yezid'i meşru halife olarak görmediği için kıyama kalkışmıştır.⁵⁶ Çünkü Yezid, İslâm'ın öngördüğü şûra, seçim ve ehliyet prensiplerine riayet edilmeden veliaht tayin edilmiş, sonra da iktidar makamına geçmiş bir kimseydi.⁵⁷ Hz. Hüseyin'in Yezid'e biati yoktu, dolayısıyla itaati için bir neden de söz konusu değildi.⁵⁸ Yezid'in şahsından kaynaklanan bazı sebepler de Hz. Hüseyin'in ona karşı huruca kalkışmasında etkili olmuştur. Ayrıca Kûfelilerin davet ve tekliflerinin de Hz. Hüseyin'in hurucunda önemli bir etken olmuştur.⁵⁹

⁵³ İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 18; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 151.

⁵⁴ Mes'ûdî, *Münîc*, III, 64.

⁵⁵ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 18-19; Dineverî, s. 230; Nüveyrî, XX, 386; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 21.

⁵⁶ Levj Della Vida, "Emevîler", *İA*, İstanbul 1964, IV, 243.

⁵⁷ Şehristânî, s. 19; Müderrisî, s. 40-41.

⁵⁸ İşş. s. 166-167; Akıl, s. 101.

⁵⁹ Riyad İsa, s. 68. İşş, Kûfelilerin davetinin, Hz. Hüseyin'in kıyamının asıl sebebi olduğunu

Huruçta etkili olan nedenler arasında onun emr-i bi'l-ma'rufu yerine getirme niyetinin de etkili olduğu ifade edilmiştir. Fesatın, alenî hale geldiği, haramların yoğun olarak işlendiği, beytül-mâlin boş yere harcanmaya başladığı bir ortamda huruc etmemek Hz. Hüseyin için uygun bir davranış olmazdı⁶⁰ denilmiştir.

Öyle anlaşıyor ki Hz. Hüseyin'in hurucunda diğer sebepler yanında Kûfelilerin davetlerinin de payı oldu. En azından bu davet, Hz. Hüseyin'in devlete başkaldırabilmesi için bir cesaret verici unsur oldu. Ancak onun kıyamında bu sebebin tek başına etken olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü söz konusu mektuplar, Hz. Hüseyin'in Mekke'ye gitmesinden sonra gündeme geldi.

Hz. Hüseyin, hurucuna engel olmak isteyen İbn Abbas'a, Kûfelilerden gelen mektupların bu hurucu vacip kıldığını söylediği⁶¹, aynı doğrultuda fikir beyan eden Musevî'nin ise şunları belirttiği görülmektedir: "Kûfeliler, 12000 mektup gönderdiler. Hüseyin'e yardım vaadinde bulundular. Hz. Hüseyin onların bu davetlerine uymasaydı, o zaman ahirette Kûfelilerin, Hz. Hüseyin üzerinde hakları kalmış olurdu."⁶²

Bazı eserlerde ise Hz. Hüseyin'in Emevî devleti tarafından işlenen haksızlıkların ortadan kaldırılması ve toplumun bu kötü gidişat karşısında sesini yükseltebilmesi için kendinî feda etmek istediği söylenmektedir.⁶³

D-Müslim'in Kûfe'deki Faaliyetleri

Hz. Hüseyin tarafından görevlendirilen Müslim, Mekke'den Kûfe'ye gitmek üzere yola çıktı. Kûfe'ye gizlice giren Müslim, burada kaldığı dönemde işlerini gizlilik içerisinde yürütmeye çalıştı. Hz. Hüseyin'e sempatileriyle bilinen ve bu noktada samimiyetleriyle tanınan kişilerin evlerinde kaldı ve yine özellikle bu kimselerin yardımıyla Hz. Hüseyin adına Kûfelilerden biat almaya başladı, onlara Emevî iktidarının yanlışlıklarından, haksızlıklarından bahsetti.

Hz. Hüseyin namına Müslim'e biatlarını sunan Kûfelilerin sayısı hakkında kaynaklardan bazılarında mübalağa yapıldığı açıkça görülmesine rağmen⁶⁴ şu söylenebilir ki, Kûfe'de Müslim'e karşı yoğun bir teveccüh söz

söylenmektedir. İşş s 166-167.

⁶⁰ Hz. Hüseyin'in *Emr-i Ma'rufu*, s. 21-38.

⁶¹ Sibt, s. 216.

⁶² Ali Şerefüddin el-Müsevî, *Dirâsât fî Sevretül-İmam el-Hüseyin*, Arapçaya trc. Hüseyin Hâci, yy, 1414/1993, 8. 96.

⁶³ Adil Edip, s.203; Şemsüddin, s.201; Alaylı, s.239; Şehristânî, s.32; Müderrisî, s.27.

⁶⁴ Örneğin İbn Kuteybe, 30.000 (*İmâme*, II, 4), Ebû Mıhnef ise 80.000 (*Makel*, s. 20) kişinin biatından

konusudur. Hz. Ali'nin döneminden beri Kûfe'nin Ehl-i Beyt taraftarının merkezi olduğu⁶⁵ göz önünde bulundurulduğunda Kûfelilerin bu teveccühü yadırganılmayacaktır.

Ehl-i Beyt taraftarları sürekli bir biçimde, ama gizlice, Müslim'in yanına gidip geliyorlardı. Onunla birlikte savaşacaklarını, Hz. Hüseyin'i başlarına getireceklerini ifade ediyorlardı.⁶⁶

E-Emevîlerin Aldıkları Tedbirler

Müslim b. Akîl'in Kûfe'deki faaliyetleri gizlilik içerisinde sürmesine rağmen Kûfe valisi Nu'mân b. Beşir, olup biteni öğrenmesine karşın Müslim'i gizlediğini düşündüğü kimseleri ikaz etme dışında ciddi bir tedbir almamıştır. Buradaki olup bitenlerden haberdar olan bazı Emevî yandaşları valiyi ikaz etmişlerse de bir sonuç alamamaları üzerine durumu Yezid'e bir mektupla bildirmişler ve ondan derhal etkili bir vali görevlendirmesini istemişlerdir⁶⁷

Kûfe'de bulunan taraftarları aracılığıyla gelişmelerden haberdar olan Yezid, istişarede bulunduğu bazı kimselerin de tavsiyesiyle Ubeydullah b. Ziyad'ı Basra valiliği yanı sıra Kûfe'nin de valiliğine tayin etmiş, Müslim ve Hz. Hüseyin'in faaliyetleri hususunda onu ikaz ederek ondan durumu kontrol altına almasını istemiştir. Yezid'in Ubeydullah'a devlet aleyhinde çalışan Müslim ve Hz. Hüseyin'i öldürmesine dair bir emrinden⁶⁸ de bahsedilirse de kaynaklarda bu konuda net ve tutarlı bir bilgi söz konusu değildir. Yezid'in Ubeydullah'a Hz. Hüseyin'i öldürmesini emrettiğini bildiren rivayetlere yukarıdaki gerekçelerle katılmak mümkün değildir. Ancak Yezid'in kendisi ve devleti için tehlike oluşturabilecek faaliyetler içerisinde bulunan şahıslar hakkında tedbirler alınmasını ve caydırıcı cezaların uygulanmasını emretmediği düşünülemez. Bu noktadan hareketle Yezid'in İbn Ziyad'a boyutlarını tam olarak anlamadığımız cezai tedbirleri uygulamasını emrettiğini söyleyebiliriz.

1-Ubeydullah'ın Kûfe'ye Tayini ve Müslim İle Mücadelesi

Ubeydullah, yerine kardeşi Osman b. Ziyad'ı Basra'da bırakarak Kûfe'ye hareket etti.⁶⁹ Şehre vardıktan sonra Ubeydullah, derhal valilik

söz etmektedir.

⁶⁵ Demircan, *İktidar Mücadelesi*, s. 19.

⁶⁶ İbn A'sem, III, 38; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 22; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 99.

⁶⁷ Dineyerî, s. 231; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 22; Nüveyrî, XX, 388; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 155.

⁶⁸ Ebû Mühnef, *Maktef*, s. 22; Taberî, IV, 258; Dineyerî, s. 231.

⁶⁹ Ebû Mühnef, *Maktef*, s. 30; Dineyerî, s. 232; Taberî, IV, 266; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 159.

köşküne gidip, halkın mescitte toplanmasını emretti ve Kûfelilere çok sert bir hutbe îrad etti.⁷⁰ Kısa süre sonra da Müslim'in saklandığı yeri öğrenerek, onu evinde misafir eden Hânî b. Urve'yi tutuklatarak hapse attırmış, sonra da idam ettirmiştir.⁷¹

Bu adımıyla Ubeydullah, Müslim'in en büyük destekçisinden mahrum kalmasını sağladı. Böylece, Kerbelâ öncesinde Kûfe'de hâkimiyeti ele geçirme ve asayiş sağlama konusunda önemli bir engelden kurtuldu.⁷² Üstelik O, bu engelden kurtulurken fazla ses çıkarmayıp, her hangi bir çatışmaya da meydan vermedi. Ustaca manevralarla bunu başardı⁷³

Hânî b. Urve'nin evindeyken Hz. Hüseyin'e işlerin yolunda olduğunu, Kûfelilerin kendisine biat etmek için sabırsızlandığını bir mektupla bildiren Müslim b. Akil, Ubeydullah'ın gelişinden sonra durumun aleyhte geliştiğini gördü.

Kûfedeki en büyük destekçisi Hânî b. Urve'nin tutuklandığını öğrenen Müslim b. Akil, Ubeydullah'ın ikinci adımının kendisine yönelik olacağını hissetti. Bu sebeple "Yâ Mansur öldür!" parolasıyla harekete geçti. Müslim'in etrafında bir anda binlerce Kûfeli toplandı.⁷⁴

Müslim ve beraberindekiler, valilik konağına yöneldiler. Ubeydullah ise bu kalabalığı gördükten sonra dehşete kapıldı. Derhal sarayının kapı ve pencerelerinin kapatılmasını emrederek içeriye girdi. Ubeydullah'ın yanında az sayıda destekçisi vardı.⁷⁵

Müslim'in başlattığı kıyamında, ufak tefek çatışmalarla akşama kadar sürdü. Buna mukabil Ubeydullah da boş durmamış birtakım yöntemlerle, vaat ve tehditlerle Müslim'in etrafındaki destekçilerin kısa sürede dağılmasını sağlamıştır.⁷⁶

Müslim'in etrafında hızla toplanan Kûfeliler, bundan daha fazla bir süratle onu terk etmeye başladılar. İnsanlar Müslim'i terk ediyorlardı. Güneş batmak üzereyken onun etrafında kalan 100 kişinin 30'a düştüğü, akşam namazına durduğunda ise 10'a düşen bu sayının namaz sonrasında sıfırladığı görülmektedir. Öyle ki, Kûfe sokaklarında tek başına kalan Müslim yaşlı bir

⁷⁰ Ebû Mühnef, *Makel*, s. 24; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 24; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 160.

⁷¹ Geniş bilgi için, bkz. Ebû Mühnef, *Makel*, s. 28; Taberî, IV, 259; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 27.

⁷² Yüksel, s. 73

⁷³ Ukaylî, *Kerbela*, s.467-468.

⁷⁴ Müslim'in kıyamında ona destek verenlerin sayısı hakkında değişik rakamlar zikredilmektedir. 4000, 18000 ve 30.000 rakamı zikredilmekle birlikte daha ziyade 4000 rakamı benimsenmiştir. Bu sayılarla ilgili değerlendirmeyi bkz. Demircan, *İktidar Mücadelesi*, s. 206-210.

⁷⁵ Elli kişiden bahsedilir. Taberî, IV 277; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 30; Nüveyrî, XX, 397; İbn Asem, II, 57.

⁷⁶ Dineverî, s. 339; Taberî, IV, 277; İbn A'sem, III, 57; Nüveyrî, XX, 397.

kadına rica ederek bir süre onun evinde gizlendiyse de kısa süre içerisinde yeri tespit edilerek yakalanmış ve valinin huzuruna getirilmiştir.

Ubeydullah'ın huzuruna götürülen Müslim b. Akîl, öldürüleceğini anlayınca validen vasiyetini yapmak için izin istedi. Orada bulunan ve akrabası da olan Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkas'a vasiyetini bildirdi. Ondan bu vasiyeti kimseye söylememesini istedi.⁷⁷ Müslim'in ricasına rağmen Ömer b. Sa'd, bu vasiyeti Ubeydullah'a haber vermekten geri durmadı, hatta böyle bir hareketin ahde vefasızlık olması gerekçesiyle vali tarafından azarlandı.⁷⁸

Ubeydullah, vasiyetini yapmasından sonra Müslim'in öldürülmesini emretti. Sarayın damına çıkartılan ve aşağıda bekleyenlerin görebileceği şekilde idam olunan Müslim b. Akîl'in başı kesildi. Ubeydullah, Müslim ve Hânî'nin kesik başlarını Şam'a, Yezid'e gönderdi, ayrıca bir de mektup yazarak olanları anlattı.⁷⁹

Yezid, Ubeydullah'a yazdığı cevabî mektupta şunları söyledi: "Hüseyin'in Kûfe'ye doğru gelmekte olduğunu öğrendim. Gerekli gözcüleri ve silahlı adamları yerlerine yerleştir. Şüphelendiğini sorgula ve basit bir itham dolayısıyla tutukla. Ancak seninle savaşmayanları öldürme. Bütün olanlardan beni haberdar et."⁸⁰

Yezid'in söz konusu mektupta biat etmemesi durumunda Hz. Hüseyin'i öldürmesi yönünde Ubeydullah'a emir verdiğine dair rivayetlere de⁸¹ rastlanılmakla birlikte daha ziyade kabul edilen görüşlere göre Yezid öldürülmesi yönünde emir vermemekle birlikte Hz. Hüseyin'in biatının alınması konusunda gerekli tedbirlerin alınmasını valisinden istemiş olmalıdır.

Müslim'in öldürülüşü ile Hz. Hüseyin'in yolculuğu arasında şöyle bir tarih tesbiti yapılmaktadır: Müslim b. Akîl 8 Zilhicce 60 tarihinde Kûfe'de kıyamını da başlattı. Bir gün sonra da (9 Zilhicce 60) öldürüldü.⁸² Diğer taraftan, 28 Receb'inde, Medine'den çıkan Hz. Hüseyin, 3 Şaban'da Mekke'ye

⁷⁷ 1000 dirhemlik borcunun ödenmesi, kendisine öldürüldükten sonra müslu yapılmaması, başına gelenlerden Hz. Hüseyin'in haberdar edilmesi, ona Kûfelilere güvenmemesi ve Mekke'ye gidip orada ikamet etmesinin bildirilmesidir. Geniş bilgi için bkz. Ebû Mıhnef, *Maktel*, s. 32-33; Dineverî, s. 241; Taberî, IV, 282; İbn A'sem III, 64-65; İbn Abdırabbih, IV, 346-347; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 33-34; İsfahânî, *Makâtil*, s.108; Welhausen, *Partiler*, s. 103-104; Ukaylî, *Kerbela*, s.470.

⁷⁸ Ebû Mıhnef, *Maktel*, s. 34; Dineverî, s. 241-242.

⁷⁹ Ebû Mıhnef, *Maktel*, s. 35-36; Taberî (Ebû Mıhnef kanalıyla), IV, 285; İbnü'l-Cevzî, Muntazam, V, 329; Yezid'in olanları duyduktan sonra memnun olduğu hususunda bkz., Ebû Mıhnef, *Maktel*, s.35-36; Ebû Mıhnef'in Taberî tarafından nakledilen rivayetinde ise Yezid'in bu haber üzerine memnuniyetini gösteren bir bilgi yer almaz. bkz. Taberî, IV, 285.

⁸⁰ Ebû Mıhnef, *Maktel*, s. 36; Taberî, IV, 285-286; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 35; Nüveyrî, XX, 403.

⁸¹ *Tarih*, II, 155.

⁸² İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 171; Akkad, s. 65; Sibt, s. 221.

vardı. 8 Zilhicce'de ise Mekke'den çıktı.⁸³ Netice olarak şu söylenebilir ki; Yezid'in başında bulunduğu Emevî iktidarı aleyhinde Kûfe'de oluşan tehlike, Müslim b. Akîl ve Hânî'nin öldürülmesiyle daha doğmadan etkisiz hale getirildi.⁸⁴ Bunda, etrafına binlerce insanı topladığı halde vali ve bir avuç taraftarını etkisiz hale getiremeyen Müslim b. Akîl kadar Ubeydullah'ın izlediği zekice siyasetin de payı inkâr edilemez. Ayrıca Kûfelilerin dönekliliklerinin de böylesi bir sonuçta tesirinin olduğu açıkça görülmektedir. Kûfe'de Ehl-i Beyt adına alınan bu mağlubiyet, Kerbela'da uğranılan felâketin mukaddimesi niteliğindedir.

VI. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Hareketi ve Sebepleri

Hz. Hüseyin, Müslim b. Akîl'den aldığı haberlere güvenerek Kûfe'ye doğru harekete geçmeye karar verdi.⁸⁵ Hz. Hüseyin'in Mekke'den çıkışıyla başlayan ve Kerbela'da son bulan yolculuğuna geçmeden önce konunun anlaşılması açısından bazı noktaların açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

A-Hz. Hüseyin'in Mekke'den Ayrılma Sebepleri

Hz. Hüseyin, her şeyden önce Mekke'de Yezid'e biat etmeden kalamazdı. Çünkü böylesi bir durumda devletin güçlerine karşı kendisine arka çıkacak bir taraftar kitlesine Mekke'de sahip değildi.⁸⁶

Yine Hüseyin, Mekke'de kaldığı takdirde Yezid'in hac dolayısıyla oluşacak kalabalık ve kargaşadan istifade ederek kendisine bir suikast düzenleyebileceğinden de endişeleniyordu.⁸⁷ Ayrıca Hz. Hüseyin'in, kendisi ve ailesi için (biat etmediği takdirde) mukadder olan bir facianın Mekke'de olmasının hem daha çok kan akmasına (hac dolayısıyla), hem de oranın hürmetinin ihlaline neden olacağı endişesiyle -bütün ısrarlara rağmen-Hicaz'ı terke karar verdi. O güne kadar da Mekke'ye gelen hacılara gerekli propagandayı zaten yaptığından Mekke'de bir iş de kalmamıştı. Üstelik hacıların gitmesinden sonra devletin baskısı daha da artabilirdi.⁸⁸

Hz. Hüseyin, Mekke'yi terk etmesine karşı çıkanlara "Herhangi bir yerde veya Kûfe'de öldürülmem, benim sebebimle Mekke'nin hürmetinin

⁸³ Akkad, s. 65.

⁸⁴ Beydûn, s. 187.

⁸⁵ Belâzürî, bu haberin Müslim tarafından ölümünden 20 gün önce yazıldığını söylüyor. *Ensâb*, III, 378.

⁸⁶ Caferiyan, s. 139; Takkuş, s. 45; Beydûn, s. 185.

⁸⁷ Tabersî, s. 268; Mir Ahmed, s. 159-160. Bu kimseler Yezid'in böylesi bir suikast için gerekli hazırlıkları dahi yaptığını, ancak Hz. Hüseyin'in Müslim'den aldığı mektup üzerine Mekke'den ayrılmakla ölümünden kurtulduğunu belirtiyorlar. Oysa kaynaklar da böylesi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

⁸⁸ Şehristânî, s.66; Mûsevî, s. 96.

ihlâl edilmesinden daha hayırlıdır" diyerek⁸⁹ Mekke'nin huzurunun bozulmasına neden olmak istemediğini ifade etti.

Hız. Hüseyin'in Mekke'yi bu kadar çok düşünmesi, oranın İslâm'ın beşiği ve en kutsal beldesi olmasından kaynaklanıyordu. Ayrıca hac mevsimi dolayısıyla yoğun bir nüfusa sahipti. Ortaya çıkacak küçük bir kıvılcım bile pek çok ölümüne sebep olabilirdi. Onun Kûfe'yi tercihi, Kûfelilerin hayatlarını, önemsemediği anlamına gelmemelidir. Çünkü Hız Hüseyin kendisine sempati duyan ve tarihi bir bağ bulunan Kûfelileri seviyor olmalıdır. Ancak o, belki de Mekke'den çıkarken kazanacağı zamanla işlerin durulacağını düşünüyordu. Üstelik Mekke'den ayrılırken kendisini bekleyen bir felaketten zaten habersizdi. Dolayısıyla böyle bir felaketin gerçekleşeceğini bilseydi oraya da gitmeyebilirdi.

B. Hız. Hüseyin'in Kûfe'yi Tercih Etme Nedenleri

Bu noktada akla gelen ilk sebep başka vilayetlerden beklediği ilgiyi Kûfelilerden görmüş olmasıdır. Kûfeliler, ona destek olacaklarını kâfi bir suretle vaad ediyorlardı.⁹⁰

Ayrıca Yezid'e karşı girişilecek bir kıyamında da en güçlü tepkinin Kûfe'den çıkacağı düşüncesinin de Hız. Hüseyin'in Kûfe'yi tercih etmesinde rolü olmalıdır. Çünkü Kûfeliler, Hız. Ali'nin hilafeti esnasında sahip oldukları rahat, huzur ve gelirden Muaviye ve Yezid döneminde mahrum kaldılar. Dolayısıyla Emevî devletine karşı yoğun bir nefret içerisindeydiler. Bu nefret onların, Hız. Hüseyin'in önderliğindeki bir harekete destek olmalarına sebep olacaktı. Bunun bilincinde olan Hız. Hüseyin, söz konusu tepkiyi kendi lehine kullanmak için Kûfe'yi tercih etmiş olmalıdır.⁹¹

Hız. Ali taraftarlarının önde gelen isimleri Kûfe'de bulunuyordu. Bunlar, söz konusu taraftarlıklarında, Kûfe'nin kaybolan nüfuzunun iadesini umuyorlardı. Çünkü Emevîlerin iktidara gelişiyile Kûfe başkent olmaktan çıktı. Şam'ın başkent olmasından sonra ikinci plana düştü.⁹²

⁸⁹ Ebû Mihnefin rivayet ettiği bu haber *Makle*'de yer almamaktadır. Taberî ise Ebû Mihnef'in bu rivayetini zikretmektedir. *Tarih*, IV, 289; Ayrıca bkz. Belâzûrî, *Ensâb*, III, 375.

⁹⁰ Nüveyrî, XX, 405; Caferiyan, s. 113; Beydûn, s. 185; Akkad, s. 65; Müsevî'ye göre vaat ve davetlerden sonra Kûfe'ye gitmemesi Hız. Hüseyin'in vebalde kalmasına ve onlara karşı sorumlu hale gelmesine sebep olurdu. Dirâsât, s. 96; Vekîl, s. 237.

⁹¹ Şemsüddin, s. 189; Ömer Ferruh, s. 133; Caferiyan, s. 113; Müsevî, s.96-97; Tâhâ Hüseyin, s. 990

⁹² Muhammed Mâhir Hammâde, *Dirasettin Vesîkıyyetün li't-Tarihî'l-İslâmî*..., Riyad 1408/1988, s 27; Abdüsselamzâde Ahmed, Kûfe'de Hız. Hüseyin'e yakınlığıyla bilinen 72 sahabe çocuğunun bulunduğunu, bunların Mekke'ye kadar gelerek Hız. Hüseyin'i Kûfe'ye gelmesi için teşvik ettiklerini belirtiyor, bkz., *Kerbela Vakası*, (yazma, Osmanlıca, 147 varak, Süleymaniye Kütüphanesi -Hacı Mahmud Efendi Bölümünde), İstanbul 1256/1840, s. 35-36.

Hız. Hüseyin'in Mekke'de bulunduğu ve Kûfe'ye gitmeye karar verdiği günlerde Kûfe'de valilik görevini Sakif kabilesine mensup güçlü valilerden biri değil de yumuşaklık ve barışseverliğiyle tanınan Nu'mân b. Beşir el-Ensârî yapıyordu. Kuşkusuz Hız. Hüseyin, bu valinin müsamahasının kendisinin kıyamında hazırlıkların kolay bir şekilde sürdürmesini sağlayacağını düşünmüş, bu sebeple de Kûfe'yi tercih etmiştir denilebilir.

VII-Hüseyin'in Hurucuna Karşı Çıkanlar ve Gerekçeleri

Daha önce de belirtildiği üzere Yezid'e biat etmemek için Medine'yi terk edip Mekke'ye gelen Hız. Hüseyin, yukarıdaki gerekçelerle burada da kalmayıp, Kûfe'ye gitmeye karar verdi. Onun Kûfe'ye gideceğini duyan bazı kimseler, kendisine gelerek bu husustaki fikirlerini beyan ettiler. Ancak bu tavsiyeler Kûfe'ye gitme hususunda kararlı olan Hız. Hüseyin'i vazgeçirmeye yetmedi. Hız. Hüseyin'i vazgeçirmeye çalışanların gerekçelerini iki grupta incelemek mümkündür.

Başını Abdullah b. Ömer ve Câbir b. Abdillâh'ın çektiği bir grup, bu hurucun fitneye sebep olacağını ileri sürerek Hız. Hüseyin'i teşebbüsünden vazgeçirmeye çalıştılar.⁹³

Diğer taraftan öncülüğünü Abdullah b. Abbas'ın yaptığı ve Abdullah b. Muti, Ebû Saîd el-Hudrî, Saîd b. el-Müseyyeb, Abdullah b. Cafer, Amre bnt. Abdirrahman ve Muhammed b. el-Hanefiyye gibi kimselerin yer aldığı ikinci gruptakiler ise Hız. Hüseyin'in hurucuna siyasi nedenlerle engel olmaya çalışmışlardır.⁹⁴

Kaynaklarda sözü edilen bu şahısların, Hız. Hüseyin'i huruçtan engellemek için ileri sürdükleri sebeplerle ilgili ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır:

Kûfeliler, sözlerinde durmazlar. Nitekim daha önce Hız. Ali ve Hasan'a verdikleri sözlerinde de sadakat göstermediler.

Senin ölümün halinde Emevîlere karşı direnecek kimse kalmaz.

Kûfeliler, zorda kaldıklarında sabredemezler.

Kûfeliler seni davet ediyorlar, ancak Kûfe'nin yönetimi ve beytûlmâli hâlâ Emevîlerin elinde, Kûfeliler söz konusu kimseleri başlarından henüz uzaklaştıramadılar. Bütün aile fertlerinin bu sefere götürölmesi, olası bir mağlubiyet neticesinde bu ailenin tüm üyelerinin ölümüne, dolayısıyla da

⁹³ Abdullah b. Ömer'in Hız. Hüseyin'i huruçtan vazgeçirmek için söylediği sözler için bkz. Dineveri, s. 243-244; Taberî, IV, 254; 287-290; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 37-39; Nüveyrî, XX, 405-408.

⁹⁴ Halife, 231; Belâzürî, *Ensâb*, III, 376-377; Taberî, IV, 287-290; İbn A'sem, *Fütûh*, III, 26-29; İbn Abdirabbih, IV, 344-345; Ebü'l-Arab, s. 143; İbnül-Esir, *Kâmil*, IV, 37-39.

Ehl-i Beytin ortadan kaldırılmasına sebep olabilirdi. Yukarıdaki bilgilerden anlaşılan şu ki pek çok kimsenin Hz. Hüseyin'in huruc için harekete geçmesine değil de izlemiş olduğu yönteme karşı çıkmışlar, onu izlemesi gereken yöntem bakımından ikaz etmişler, tavsiyelerde bulunmuşlardır.

Diğer taraftan Hz. Hüseyin'in Mekke'ye gelmesinden sonra kendisine rağbet gösteren insanların iltifatlarından mahrum kalan Abdullah b. Zübeyr'in, Hz. Hüseyin'i kıskandığı için onu Kûfe'ye huruç hususunda önce teşvik ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁵

Hz. Hüseyin'in yol hazırlıklarını yapması esnasında Abdullah b. Zübeyr'in Hz. Hüseyin'e "Şayet burada kalırsan biz sana biat ederiz. Sen hilafete Yezid ve babasından daha çok hak sahibisin" demesi ise bazı tarihçiler tarafından onun ileride herhangi bir töhmete uğramamak için böyle söylediği şeklinde değerlendirilmektedir.⁹⁶

Rivayetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Hüseyin'e yakınlığıyla bilinenler ve dönemin önde gelen şahsiyetlerinin ikaz ve tavsiyelerine rağmen o, Kûfe'ye gitme kararından vazgeçmedi. İleride de belirtileceği gibi Hz. Hüseyin bu sebeple de birtakım eleştirilere maruz kaldı.

VIII-Kûfe Yolculuğu ve Kerbela Öncesi Süreçte Gerçekleşen Olaylar

Kaynaklarda belirtildiğine göre Hz. Hüseyin, Müslim b. Akîl'in kendisine gönderdiği ilk ve müsait haberden cesaret bularak aile efradı ile birlikte 8 Zilhicce 61 yılında Kûfe'ye gitmek üzere yola çıktı.⁹⁷

Hz. Hüseyin'in Mekke'den Kûfe'ye gitmek için harekete geçtiğini öğrenen Mekke valisi Amr b. Saîd, ona engel olmak istediye de bunu başaramadı.⁹⁸ Hatta Hz. Hüseyin'in yola çıkmasından biraz önce Yezid de İbn Abbas'a mektup yazarak ondañ Hüseyin'in hurucuna mani olmasını rica etti. Ancak İbn Abbas, Yezid'e yazdığı cevabî mektubunda buna gücünün yetmeyeceğini bildirdi.⁹⁹

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmek üzere yola çıkması, Yezid tarafından gönderilen bir mektupla, Kûfe valisi Ubeydullah b. Ziyad'a haber verildi. Ayrıca Mervan ile Mekke valisi Amr b. Saîd'in de bu olayı haber vermek maksadıyla Ubeydullah'a birer mektup yazdıkları belirtilmektedir.¹⁰⁰

⁹⁵ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 38; Belazûrî, *Ensâb*, III, 375; Taberî, IV, 287; Sibî, s. 217.

⁹⁶ Belazûrî, *Ensâb*, III, 375; Taberî, IV, 288; Sibî, s. 217.

⁹⁷ Taberî, IV, 301; İbn A'sem, V, 120; Mes'ûdi, *Mürûc*, III, 70.

⁹⁸ Ebû'l-Arab, s. 143; Sibî, s. 215-216.

⁹⁹ Sibî, s. 216; Zehebî, *Siyer*, III, 304; İbn Kesîr, *Bidâye*, VI-II, 177; İbn Manzûr, VII, 142.

¹⁰⁰ Ebû'l-Arab, s. 143; Sibî, s. 215-216; Zehebî, *Tarih*, III, 305; İbn Kesîr, *Bidâye*, VII, 165.

Öyle anlaşıyor ki, Ubeydullah, kendisinden beklenildiği gibi, Hz. Hüseyin'e engel olmak ve onu etkisiz hale getirmek için gerekli hazırlıkları yapmaya haşladı. Diğer taraftan Kûfe'de Müslim b. Akil'in ilk mektubunda belirttiği olumlu havanın, Ubeydullah tarafından bozulduğundan, taraftarlarının dağıtıldığından ve işlerin tamamen Emevî devletinin lehine dönüştüğünden habersiz bir şekilde yoluna devam eden Hz. Hüseyin, yolda karşılaştığı bazı kimselerin onu caydırmak için söylediklerine de itibar etmeyerek yoluna devam etti.¹⁰¹

Müslim b. Akîl'in öldürüldüğünü Sa'lebiyye¹⁰² veya Şerâf¹⁰³ mevkiinde öğrenen Hüseyin b. Ali, kendisine geri dönmesini tavsiye edenleri dinlemek istedi. Yanındakilerden bazıları "Allah (c.c) için buradan geri dön. Kûfe'de senin yardımcın da taraftarın da yoktur. Hatta onların sana karşı tavır almalarından korkarız" dediler. Bu sözler karşısında Hz. Hüseyin, geri dönmek istediye de Müslim b. Akîl'in kardeşlerinin, Kûfe'ye gidip intikam almak ya da ölmek hususunda ısrar etmeleri üzerine Hz. Hüseyin, yola devam etmeye karar verdi.¹⁰⁴

Kûfe'de olup bitenleri duymasına rağmen Hz. Hüseyin'in yolculuğunu sürdürmesi dikkati çekmektedir. Herhalde Hz. Hüseyin, Müslim'in öldürülmesinden sonra bile Kûfelilerin sözlerinde durarak kendisine destek olacaklarını tahmin ediyordu. En azından hiçbir şey olmamış gibi kolayca kendisini terk edip Ubeydullah'ın tarafına geçeceklerine ihtimal vermiyordu.¹⁰⁵

Nitekim Hz. Hüseyin'in geri dönme isteğinden Müslim'in kardeşlerinin ısrarı üzerine vazgeçtiği rivayetinin sahih olmadığını söyleyen Caferiyân, "Çünkü o zaman sadece İmam değil, İmam'ın yanındakiler bile Kûfe'ye güveniyor ve olup bitenleri şöyle değerlendiriyorlardı: "Sen Müslim'e benzemesin, Kûfe'ye varınca halk seni destekleyecektir" demektedir.¹⁰⁶

Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki Hz. Hüseyin, Mekke'ye geri dönmesi halinde bu sefer kendisini nasıl bir âkibetin beklediğinden de emin değildi. Kûfe'lilerin kendisiyle görüşmeleri halinde ikna olunacaklarını ve tekrar saf değiştireceklerini de düşünmüş olmalıdır.

Hz. Hüseyin'in Kûfe'de olup bitenleri duymasına rağmen yola devam etmeye karar vermesiyle ilgili olarak İbrahim Beydûn şu gerekçeyi

¹⁰¹ İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 41; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 182.

¹⁰² İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 42; Hudarî, *Tarih*, s. 458.

¹⁰³ İbn Abdîrabbih, IV, 347; Ebü'l-Arab, s. 146.

¹⁰⁴ Belâzürî, *Ensâb*, III, 379; Dineverî, s. 247; Ebü'l-Arab, s. 146; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 42.

¹⁰⁵ Demircan, *İktidar Mücadelesi*, s. 244.

¹⁰⁶ Masum İmamlar, s. 114. Ayrıca, bu söz için bkz. Taberî, IV, 300; Muhammed Ali, s. 152.

göstermektedir: "Zira Hz. Hüseyin, iktidarın cüretinin kendisini öldürmeye kadar varacağını düşünmüyordu."¹⁰⁷

Diğer taraftan Yezid'in kendisine yazdığı mektup üzerine Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gelmekte olduğunu öğrenen Ubeydullah, onu durdurmak için harekete geçti. Bu amaçla 4000 kişilik bir orduyu Husayn b. Numeyr komutasında Kadisiyye'ye¹⁰⁸ gönderdi. Bu ordu Kûfelilerin Hz. Hüseyin ile irtibatını önlemekle görevlendirildi. Bunların görevi, Hz. Hüseyin taraftarı olanların Kûfe'den ayrılıp ona katılmalarını ve bir güç oluşturmalarını engellemektir.¹⁰⁹

Ubeydullah, 1000 kişilik bir birliğin başına da Hürr b. Yezid'i tayin etti.¹¹⁰ Hz. Hüseyin ile Kadisiyye'ye 3 mil uzaklıkta bulunan bir mevkiide karşılaşan¹¹¹ Hz. Hüseyin ve Hürr arasında bu esnada gerçekleşen samimi ilişkilere ve konuşmalara ayrıntılı bir şekilde yer verilmektedir.¹¹² Bununla birlikte görülmektedir ki Hürr, görevi icabı Hz. Hüseyin'in geri dönmesine de Kûfe'ye gitmesine de engel olmaktan geri durmadı. Bir anlamda Hz. Hüseyin bu iki yönün dışında mecburi bir yöne sevk etti.

Yola çıkıldığı andan itibaren görülmeye başlanılan Hz. Hüseyin'in safına katılmalar burada da sürdü; Hürr tarafından engellenmeyen bazı kimseler de Hz. Hüseyin'in tarafına geçtiler.¹¹³

Hürr'un kararlı tutumu karşısında Hz. Hüseyin, başka bir yol tuttu. Önce Ninova'ya¹¹⁴ sonra da Kerbela'ya giden Hz. Hüseyin ve taraftarları, burada konaklamak zorunda bırakıldı. Onların buraya gelmesinden bir gün sonra da, Ubeydullah'ın gönderdiği Ömer b. Sa'd komutasındaki birlik buraya ulaştı. Hz. Hüseyin'in Kerbela'ya inişiyle ilgili olarak tercih olunan tarih 2 Muharrem 61 Perşembe / 2 Ekim 680 Salı'dır¹¹⁵.

Hz. Hüseyin'in Kerbela'ya indiğini Hürr vasıtasıyla öğrenen Ubeydullah, Hz. Hüseyin'e aşağıdaki mektubu gönderdi:

"Ey Hüseyin! Kerbela'ya indiğini öğrendim. Emiru'l-müminîn Yezid b. Muaviye benden, 'seni öldürmedikçe veya sen benim ve Yezid b. Muaviye'nin vereceği karara razı olmadıkça' yumuşak yastığa başımı

¹⁰⁷ *Min Devleti Ömer*, s. 187; Benzer bir değerlendirme için bkz., Muhammed Rıza, s.92.

¹⁰⁸ Kadisiyye, Kûfe'ye 15 fersah mesafede, Kûfe ile Uzeyb arasında bir yerdir. Yâkut, *Mu'cem*, V, 331.

¹⁰⁹ Yüksel, s.89.

¹¹⁰ Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 70; Sibt, s.222; Ukaylî, *Kerbela*, s.473.

¹¹¹ Sibt, s. 222; Nüveyrî XX 416.

¹¹² Geniş bilgi için bkz., Ebû Mühnef, *Makel*, s.38-60; Dineverî, s.250; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 46-49.

¹¹³ Ukaylî, *Kerbela* s. 473.

¹¹⁴ Belazuri. *Ensâb*. III, İbn A'sem, III, 94; 385. Ninova. Kûfe arazisinde yeralan bir köydür. Bkz., Yakut, *Mu'cem*, IV, 391.

¹¹⁵ Makdisî, VI, 10; Welhausen. *Partiler*, s. 107; Fıglah, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 519.

koymamı ve karnımı doyurmamamı emretti." Buna karşılık Hz. Hüseyin, onun mektubunu kaldırıp atarak şöyle dedi: "Kendi arzularını Allah (c.c)'ın rızasına tercih eden topluluk kurtuluşa ermez," Ayrıca mektubu getiren elçiye, cevap yazmayacağını, zira Ubeydullah'ın artık azabı hak ettiğini ifade etti. Hz. Hüseyin'in bu sözleri karşısında Ubeydullah kızmıştır.¹¹⁶

Ubeydullah, Kûfelileri iyi tanıyan bir kimse olarak Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gelişiyle onların tekrar Emevî devletine cephe alabilecekleri düşüncesiyle birtakım tedbirler aldı. Hz. Hüseyin'e destek verebilecek kimselerin, özellikle de şüphelilerin şehirden çıkışına yasak getirildi. Kûfe'nin önde gelen şahsiyetlerine çok miktarda para ve mal verdi.¹¹⁷ Bunun sonucunda da Kûfe eşrafı onun yanında yer aldı; diğerlerinin kalpleri Hz. Hüseyin ile birlikte, ama kılıçları ona karşı oldu.¹¹⁸

Bunun yanı sıra Ubeydullah'ın, Hz. Hüseyin ile mücadelede bütün Kûfelilerin katılımını sağlayarak, Kûfe'deki desteği tamamen ortadan kaldırmayı amaçladığı da düşünülebilir. Bu sebeple de, kendisinin Kûfe'den ayrıldığı bir dönemde, yeniden herhangi bir hareketin oluşmasına fırsat verecek şartlara imkân tanımamak istedi.¹¹⁹ Ubeydullah bu maksatla Hürri'dan, kafilenin sarp ve müstahkem yerlere sığınmasına engel olmasını, susuz ve savunmasız bir yerde konaklamaya mecbur bırakılmasını istedi.¹²⁰

IX-Kerbela'ya Varış ve Kerbela'da Gerçekleşen Olaylar

Hz. Hüseyin'in mecburi iskâna tabi tutulduğu Kerbela mevkiine gelen Ömer b. Sa'd'ın komutasındaki 4000 kişiyle birlikte Ubeydullah tarafından Hz. Hüseyin'i durdurmakla görevlendirilenlerin sayısı 5000'i buldu.¹²¹ Hz. Hüseyin, Ömer b. Sa'd'ın gönderdiği elçiye, "kendisini Kûfelilerin çağırdığını. 18000 kişinin biat ettikten sonra biatlarını bozduğunu, dönüp gitmek istediğinde Hürri b. Yezid'in engel olduğunu ve kendisini buraya kadar gelmek zorunda bıraktığını anlattı ve izin verin dönüp gideyim" dedi.¹²² Ömer b. Sa'd, Hz. Hüseyin ile çarpışmak istemediği için bu cevaptan memnun kaldı ve durumu Ubeydullah b. Ziyad'a bildirdi. Ubeydullah ise Yezid'e biati önermesini ve kabul etmemesi halinde kafilenin su ile irtibatını

¹¹⁶ İbn A'sem, III, 95; Ayrıca bkz. Demircan, *İktidar Mücadelesi*, s. 251; Yüksel, s. 93.

¹¹⁷ Belâzürî, *Ensâb*, III, 386-387.

¹¹⁸ İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 173.

¹¹⁹ Yüksel, s. 97.

¹²⁰ Ömer b. Sa'd'ın görevlendirilişiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Belâzürî, *Ensâb*, III, 385-386; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 53; Nüveyrî, XX, 424-425; Kemaleddin Şükrî, s. 64.

¹²¹ İbn A'sem, III, 96; İbnü'l-Verdî, I, 164; Ukaylî, *Kerbela*, s. 474.

¹²² Dineverî, s. 253-254.

kesmesini istedi. Bunun üzerine kafilenin su ile irtibatı kesildi.¹²³ Durumun vahametini anlayan Hz. Hüseyin, yanındakilere dönerek, dileyenin ayrılabilceğini, çünkü durumun umduğu gibi olmadığını, Kûfe'de şartların aleyhlerine geliştiğini söyledi. Onun bu sözleriyle kendisiyle birlikte yolculuğa çıkanları aldatmamayı istediği belirtilmektedir.¹²⁴ Hz. Hüseyin'in bu sözleri üzerine yolda kafileye katılanlar ayrıldılar.¹²⁵ Dolayısıyla Mekke'den Hz. Hüseyin'le birlikte yola yılanların oluşturduğu az bir grup kaldı.

Ömer b. Sa'd ile Hz. Hüseyin'in, gizlice birkaç kez görüştükleri ve bu görüşmelerden birinde Hz. Hüseyin'in Ömer b. Sa'd'a üç teklifte bulunduğu rivayet edilmektedir. Bu teklifler şunlardır:

1-Bırak da geldiğim yere (Hicaz'a) geri döneyim. 2-Yezid'in yanına gitmeme izin ver. Ona gideyim, elimi onun eline koyayım. O da benim hakkımda dilediği gibi hüküm versin.¹²⁶ 3-İslâm serhadlerinden birine gitmeme ve orada cihadla uğraşmama izin ver.¹²⁷

Hz. Hüseyin'in, Ömer b. Sa'd'a yukarıdaki tekliflerde bulunduğunu söyleyen tarihçilerin yanında¹²⁸ bazı gerekçeler ileri sürerek bu tür tekliflerin Hz. Hüseyin tarafından gündeme getirilmediğini belirtenler de vardır.¹²⁹

Söz konusu tekliflerin varlığını kabul eden tarihçilere göre zaten Hz. Hüseyin'le savaşmak istemeyen Ömer b. Sa'd, bu teklifler karşısında memnun olur ve durumu bir mektupla Ubeydullah'a bildirir. Ubeydullah teklifleri olumlu karşılarsa da Sıffin'de Hz. Ali'nin saflarında yer alan Şemir b. Zilcevşen'in tahrik ve kışkırtmalarıyla bundan vazgeçer ve Ömer b. Sa'd'a sert ifadelerle dolu bir mektup yazarak Hüseyin'le savaşmasını, aksi halde kumandayı Şemir b. Zilcevşen'e terk etmesini bildirir. Şemir karargâha 9 Muharrem Perşembe günü ulaşır.¹³⁰

¹²³ Fığlalı, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 520; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ya'kûbî, II, 156; Belâzürî, *Ensâb*, III, 388-89.

¹²⁴ Ebü Mühnef, *Makel*, s. 40; Taberî, IV, 300-301; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 42.

¹²⁵ Belazürî, *Ensâb*, III, 393; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 113.

¹²⁶ Bazı kimseler Hz. Hüseyin'in sadece "beni Yezid'le görüştürün" dediğini yoksa "gidip de ona biat edeyim" şeklinde bir şey söylemediğini kaydetmişlerdir, bkz. İsfahânî, *Makâtîl*, s. 114; Muaviye Ahsanullah, *History of the Islamic World*, New Delhi trz, s. 47.

¹²⁷ Onun "Beni Türklerin üzerine gönderin de ölene kadar onlarla savaşayım" dediğini nakledenler olmuşsa da (Zehebî, *Tarih*, s. 13-14; İbn Abdîrabbîh, IV, 347), bu esnada Türklerle sürdürülen herhangi bir savaşın gündemde olmaması Hz. Hüseyin'in böyle bir söz söylemesini anlamsız kılmaktadır.

¹²⁸ Bunlardan bazıları şunlardır: Ebü Mühnef, *Makel*, s. 48-49; Belâzürî, *Ensâb*, III, 389-390; İbn A'sem, III, 103; İbn Abdîrabbîh, IV, 347; Ebü'l-Arab, s. 147; Zehebî, *Tarih*, s. 13-14; Nüveyrî, XX, 424-425; Ebül-Fida, *Muhtasar*, I, 265; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, V, 336; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 114.

¹²⁹ Nüveyrî, XX, 429-430; Sibt, s. 224; Şemsüddin, s. 216; Caferiyan, s. 117.

¹³⁰ Belâzürî, *Ensâb*, III, 390-391; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, V, 336; İbn Manzûr, VII, 147; İbn

Hız. Hüseyin'in teklif ettiğı hususların valilik tarafından kabul edilmemesi üzerine Hür b. Yezid, beraberindeki askerlerden bazılarıyla birlikte Hız. Hüseyin'in safına geçti.¹³¹

Hız. Hüseyin ve beraberindekilerin tamamına yakının ölümüyle neticelenen Kerbela olayı Aşûrâ günü, yani 10 Muharrem 61/10 Ekim 680 tarihinde¹³² başladı ve aynı gün sona erdi. Birbirine denk olmayan kuvvetler arasında gerçekleşen çatışma tam bir dram şeklinde devam etti ve Hız. Hüseyin'in savaşa başlarken 23 süvari 40 piyadeden oluşan askerleri kısa sürede azaldı.¹³³

Hız. Hüseyin'in Sinan b. Enes¹³⁴ veya Havlî b. Yezid¹³⁵ tarafından önce öldürölüp sonra da başı kesilene kadar devam eden çatışma, bundan sonra insanlık adına utanılacak manzaralara sahne oldu. Bu çatışma esnasında Hız. Hüseyin'in taraftarlarından 72 kişi, Ömer b. Sa'd'ın ordusundan ise 88 kişi öldü.¹³⁶ Hız. Hüseyin ve taraftarları öldüröldükten sonra başları gövdelerinden ayrılarak, vücutları soyuldu ve birtakım hakaretlere maruz bırakıldılar. Ubeydullah'ın emriyle Ömer b. Sa'd'ın görevlendirdiğı 10 kişi, Hız. Hüseyin'in cansız bedenini atlarıyla çiğnettiler, onu toza toprağı bulaştırdılar.¹³⁷ Ömer b. Sa'd ve askerleri iki gün daha burada kaldılar kendi taraftarlarından ölenlerin cenaze namazını kıldıktan sonra defnettiler. Hız. Hüseyin ve taraftarlarının cenazeleri ise ancak Ömer b. Sa'd'ın ordusunun Kerbela'yı terk etmelerinden sonra, bölge halkından olan Benî Esed kabilesine mensup el-Gâdiriye¹³⁸ köylöleri tarafından defnedildi.¹³⁹

Abdirabbih, IV, 347; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 54-55.

¹³¹ İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 6; Belâzürî, *Ensâb*, III, 384.

¹³² Ebû Mihnef, *Makel*, s. 49-50; Mes'ûdî, *Tenbih*, s. 278; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 198; Yüksel, s. 110; Fıglalı, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 520.

¹³³ Fıglalı, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 520; Savaş esnasında heriki tarafın mevcuduyla ilgili değışik ve çoğı kere de mübalağalı rakamlar verilmiştir. İbn A'sem, III, 113'e göre Hız. Hüseyin'in 32'si atlı, 40'ı da yaya olmak üzere 72, Ubeydullah'ın ise 22000 adamı vardı; Sıbtu İbnü'l-Cevzi'ye göre (*Tezkire*, s. 226) Hız. Hüseyin'in 45 atlı 100'ü de yaya olmak üzere 145 adamı vardı; Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Sü-leymanel-Yâfi'ye göre (*Mir'atü'l-Cinân*, Haşiye, Halil el-Mansûr, Beyrut 1417/1997, I, 107), Ubeydullah'ın ordusunda 12000 kişi vardı. Müderrisi (*Aşura*, s. 148)'ye göre bu sayı 30.000; Mir Ahmed (*Husain*, s. 166)'e göre ise 55000 idi. Ya'kûbî'ye (II, 158) göre, Hız. Hüseyin'in taraftan sadece 62 veya 72 idi. Ebû Mihnefe göre ise (*Makel*, s. 58), Ubeydullah'ın ordusunda en az 40.000, Hız. Hüseyin'in ordusunda ise çok az insan vardı.

¹³⁴ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 89; Belâzürî, *Ensâb*, III, 409; Ebü'l-Arab, s. 150, Taberî, IV, 349; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 77; Diyarbekrî, II, 298; İsfahânî, *Makâtil*, s. 118.

¹³⁵ Bu ismi zikreden tarihçiler meçhul siğı kullanmışlardır., bkz. Belâzürî, *Ensâb*, III, 409; İbn A'sem, III, 137; Diyarbekrî, II, 298.

¹³⁶ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 89; Belâzürî, *Ensâb*, III, 411; Taberî, IV, 348; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 79.

¹³⁷ Ebû Mihnef, *Makel*, s. 88; Taberî, IV, 347-348; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 77-78; İsfahânî, *Makâtil*, s. 118-119.

¹³⁸ Kûfe'nin Kerbela yakınlarında bulunan köylerinden biridir. Ya'kut, *Mu'cem*, IV, 207; İbrahim Müsevî, *Cevle fî'l-Emâkini'l-Mukaddese*, 8. 7

XI. Hz. Hüseyin ve Taraftarlarının Kesik Başları ve Esir

Edilenlerin Kûfe ve Şam'a Götürülmesi

Hz. Hüseyin ve taraftarlarının öldürülmesinden sonra kesilen başları önce Kûfe'de bulunan Ubeydullah b. Ziyad'a¹⁴⁰ şehirde bir süre mızraklar ucunda teşhir¹⁴¹ edildikten sonra da¹⁴² Şam'a gönderildi.¹⁴³

A. Yezid'in Baş ve Esirlere Karşı Muamelesi

Kaynaklarda Yezid'in Hz. Hüseyin'in başına karşı sergilediği tutumla ilgili olarak iki ayrı bilgi bulunmaktadır. Bazı tarihçilere göre Yezid, Zahr b. Kays¹⁴⁴ tarafından Ubeydullah'ın emriyle huzuruna getirilen kesik başlardan özellikle Hz. Hüseyin'in başına karşı hakaretlerde bulunmuştur¹⁴⁵. Diğer taraftan böyle bir hakaretin söz konusu olmadığını söyleyen tarihçiler de vardır.¹⁴⁶

İlk grupta yer alanlar, Hz. Hüseyin'in başı ve esirlerin Şam'a getirilmesi üzerine Yezid'in çok üzüldüğünü, hatta ağladığı konusunda hemfikirdirler. Ayrıca onun kendisine bunları getirenlere müjde vermediği gibi, bundan hoşnut kalmadığını gösteren sert ifadelerde de bulunduğu bildirilir.¹⁴⁷ Yezid'in olanlar karşısında üzüldüğü ve bütün bunlara sebep olarak gördüğü Ubeydullah b. Ziyad'a yönelik sitemlerde bulunduğu da ifade edilmektedir.¹⁴⁸

‐Ben sizin Hüseyin'i öldürmeksizin itaatinizde razı olurdum. Şayet benimle karşılaşsaydı suçunu bağışlardım. Allah (c.c) Sümeyye'nin oğluna (İbn Ziyad'a) lanet etsin! Hüseyin'in benden isteyecekleri çocuklarımın helâkına sebep olsaydı bile ben elimden geleni ona verirdim. Ancak elden ne

¹³⁹ Ebû Mühnef, *Makel*, s. 89; Belâzürî, *Ensâb*, III, 411; Taberî, IV, 348; İbn Teymiyye, *Fetevâ*, IV, 507; Nüveyrî ise Hz. Hüseyin ve yakınlarının öldükleri gün defnolunduklarını söylüyor. Nihaye, XX, 463

¹⁴⁰ Kesik başların Şam'a gönderilmeyip Kûfe'den sonra Medine'ye gönderildiğini söyleyenler de vardır. Bkz., İbn Teymiyye, *Fetevâ*, IV, 507-508; a.m.lf., *Ra'sü'l-Hüseyin*, thk., es-Seyyid Cemîlî, Beyrut 1408/1988, s. 207-209; Ukaylî, *Kerbela*, s. 477; Şemrî, s. 144-145. Ancak daha önce öldürülen Müslim ve Hânî'nin kesik başlarının da Kûfe'den Şam'a gönderilmiş olması böyle bir cürümün tekrarlanılmış olabileceği bakımından bir karine sayılabilir.

¹⁴¹ Taberî, IV, 351; Nüveyrî, XX, 464; Makdisî, VI, 12.

¹⁴² Şehristânî, s. 149.

¹⁴³ Ebû Mühnef, *Makel*, s. 101-108; Belâzürî, *Ensâb*, III, 416; Taberî, IV, 352; İbn A'sem, III, 148-149; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 85; Sibt, s. 234; Nüveyrî, XX, 467; İbnü'l-İmâd, IV, 275; Yâfiî, I, 109.

¹⁴⁴ Taberî, IV, 351; İbn A'sem, III, 148; Nüveyrî, XX, 467.

¹⁴⁵ Ebû Mühnef, *Makel*, s. 113; Ya'kûbî, II, 159; Belâzürî, III, 417; Ebü'l-Arab, s. 151; Taberî, IV, 356; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 85; Makdisî, VI, 12; İsfahânî, *Makâtîl*, s. 119; Nüveyrî, XX, 467-468; Hâirî, XVIII, 552.

¹⁴⁶ İbn A'sem, *Fütüh*, III, 148-149; Yâfiî, *Mir'atü'l-Cinân*, s. 109; Ayrıca bkz. Diyarbekrî, II, 299; İbn Kesir, *Bidâye*, VIII, 209; Nüveyrî, XX, 495; İbn Tolun, *Kaydüş-Şerid*, s. 45; Feryâl, s. 83.

¹⁴⁷ Ebû Mühnef, *Makel*, s. 111-112; Belâzürî, *Ensâb*, III, 417-418; Taberî, IV, 352; İbn A'sem, III, 148-149; İbn Abdirabbih, IV, 349; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 82-83; Feryâl, s. 73-74; Şemrî, s. 91.

¹⁴⁸ Belâzürî, *Ensâb*, III, 419; Taberî, IV, 352-353; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 82-83; Nüveyrî, XX, 467-468.

gelir ki; Allah (c.c)'ın takdir ettiği gerçekleşir ve onu hiç kimse engellemez."¹⁴⁹

"Ubeydullah'ın, Hz. Hüseyin ile akrabalık ve yakınlığı olsaydı onu öldürmezdi."¹⁵⁰

Öyle anlaşıyor ki Yezid, en azından o an için olanlar karşısında üzüntüsünü dile getirerek Ubeydullah'ı bu yaptıklarından dolayı kınadı. Muhtemelen de bu üzüntü ve pişmanlığı hafifletmek için Hz. Hüseyin'in hayatta kalan yakınlarına da gayet iyi davrandı. Şam'da kaldıkları sürece onlara izzet-i ikramda bulundu ve kendilerinden gasp edilen mallarını fazlasıyla iade etti. Ayrıca onların salimen Medine'ye gidebilmeleri için gerekli hazırlıkları yaptırdı ve Şam'dan tayin ettiği şahısların refakatinde yolcu etti.¹⁵¹

Medine'ye götürülen Hz. Hüseyin'in başı, Yezid'in direktiflerine binaen Medine valisi Amr b. Saîd tarafından kefenlettirilerek annesi Fatıma bnt. Muhammed'in Baki mezarlığındaki kabrinin yanına defnedildi.¹⁵²

Bunun yanında Hz. Hüseyin'in kesik başının Necef'e babasının kabrinin yanına, Kûfe dışında bir yere, Kerbelâ'da cesedinin konulduğu kabre, Dimaşk'ta bilinmeyen bir yere, Rakka'ya hatta Kahire veya Semerkand'a gömüldüğüne dair rivayetler de bulunmaktadır.¹⁵³

Kerbela olayından sonra birtakım enteresan olayların meydana geldiği nakledilir ki, bunların ihtiyatla karşılanması uygun olacaktır. Hz. Hüseyin ve yakınlarına duyulan sevgiyle, onların ardından duyulan üzüntünün psikolojisiyle ortaya çıktığı düşünülen bu rivayetlerde belirtilenlere inanmak, ne Hz. Hüseyin'e ve taraftarlarına ne de günümüz insanlarına fayda sağlayacaktır.¹⁵⁴

XII-Kerbela Faciasında Sorumluluğu Bulunanlar

Kerbela olayında kimlerin hangi yönüyle kusurlarının olduğu kesin olarak ortaya konulamaz. Çünkü bu olay, toplumsal bir hareketin sonucu olarak meydana geldi. Tarihi bir birikimin tesirleriyle vücut buldu. Birtakım

¹⁴⁹ İbn A'sem, III, 148-149.

¹⁵⁰ İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 7; Belâzürî, *Ensâb*, III, 424.

¹⁵¹ İbn Kuteybe, *İmâme*, II, 7; Belâzürî, *Ensâb*, III, 417-425; Taberî, IV, 356-359; Nüveyrî, XX, 475; İbnül-Esir, *Kâmil*, IV, 87; Makdisî, VI, 12; İbnü'l-Verdî, I, 164-165.

¹⁵² İbnü'l-İmad, IV, 275; Nüveyrî, XX, 475.

¹⁵³ Belâzürî, *Ensâb*, III, 416-419; Nüveyrî, XX, 481; İbn Teymiyye, *Ra'sû'l-Hüseyin*, s. 175-210; İbn Kesîr, *Bidâye*, VI-II, 221.

¹⁵⁴ Bunlardan bazıları şu şekildedir: Gökyüzünün ağlaması, Şam ve Beytül-Makdis'te kaldırılan her taşın altında kan görülmesi, yıldızların bir biriyle çarpışmaları, Dünya'nın yedi gün durması, Güneş'in tutulması, Gökyüzünün altıgün süreyle kıpkırmızı olması vs. bkz. Ebû Mihnef, *Makel*, s. 83-84; Belâzürî, *Ensâb*, III, 413-425; Taberî, IV, 347 vd; Ebül-Arab, s. 153-154; İbnü'l-Esir, *Kâmil*, IV, 88-90; Suyûtî, s. 207; Zehebî, *Tarih*, s. 14-16.

menfaatlerin elde edilmesi umuduyla gerçekleştirildi. Hepsinden de öte kimilerine göre siyasi, kimilerine göre ise dinî bir karakter taşımaktadır. Bu sebeplerle Kerbela faciasından kimin sorumlu olduğunu tam olarak ortaya koymak mümkün görünmemektedir. Emir komuta esasıyla gerçekleşen bu faciada emredenin sorumluluğuyla, emrolunanın sorumluluğunu yerli yerince tespit etmek güç olacaktır. Bununla birlikte bu hususta yapılan değerlendirmeler ışığında fertlerin sorumlulukları az da olsa ortaya konulmaya çalışılacaktır.

A-Hz. Hüseyin'in Sorumluluğu

Böylesi bir facianın yaşanmasında Hz. Hüseyin'in birtakım kusurlarının olduğunu söyleyenlere göre adı geçen şahsın bu olaydaki kusurları şunlardır:

- Muharebeye giderken kendisine yeterli hazırlıkları yapmadı. Yeterli sayıda silah ve asker toplamadığı gibi gerekli planları da oluşturmadi.¹⁵⁵

- Kendi akrabaları, eş ve dostları tarafından yapılan ikazlara aldırış etmeyerek şûra prensibini yeterince dikkate almadı.¹⁵⁶

- Kûfelilerin zayıf karakterli olduklarını bildiği halde yoluna devam etti. Üstelik Müslim ve Hânî'nin başına gelenleri duymasına rağmen geri dön çağrılarına itibar etmedi. Bu haberlere rağmen Kûfelilere güvenim muhafaza etme yanlışlığına düştü.¹⁵⁷

- Hz. Hüseyin sonu belli olmayan bir harekete tüm aile fertlerinin canlarını tehlikeye atarak girişti. En azından işlerin vuzuha kavuşmasına kadar yakınlarından bazılarını götürmemesi, aksi halde olası bir savaşın tüm Ehl-i Beyt'in felaketine neden olacağı ikazlarını da dinlemedi.¹⁵⁸

Görüldüğü gibi Hz. Hüseyin, Kerbela olayında kıyamında kalkışmakla değil de takip ettiği metot bakımından sorumlu sayılmaktadır.

B-İbn Ziyad ve Komutanlarının Sorumluluğu

Ubeydullah b. Ziyad, daha önce de belirtildiği üzere Hz. Hüseyin tarafından sunulan teklifleri -tamamen lehine olmasına rağmen- kabul etmeyip adeta Hz. Hüseyin ile savaşmak için uğraştı. Ayrıca Yezid'in emirlerini hiçe sayarak kendi keyfince hareket etti.¹⁵⁹

¹⁵⁵ Muhammed Rıza, s. 103; Cemilî, s. 21-22; Müsevî, s. 105.

¹⁵⁶ Cemilî, s. 21-22; Muhammed Rıza, a. 103.

¹⁵⁷ Cemilî, s. 22; M. Rıza, s. 103; Hudarî, *Tarih*, s. 460.

¹⁵⁸ Akkad'a göre bunda yadırganacak bir durum yoktur. Çünkü savaşa veya yolculuğa giderken çocuk da beraber götürülmesi bir Arap geleneği idi. Böylece bunların da katkısı sağlanmış olacak ve kurtuluşa hep birlikte erişilecekti. Nitekim bu adet Peygamberimiz tarafından da uygulanmıştır. *Ebü's-Süheda el-Hüseyin b. Ali*, s. 87.

¹⁵⁹ İbn Temiyye, *Fetevâ*, IV, s. 505.

Gerek Ubeydullah gerekse Şemir, Hüseyin'e hiçbir zaman kabul etmeyeceği ve edemeyeceği bir şartı, İbn Ziyad'a teslim olmak şartını teklif ederek onu köşeye sıkıştırmaya çalışmışlardır.

Çok büyük bir askeri güce rağmen Ömer b. Sa'd'ın Hz. Hüseyin'i canlı olarak yakalamaması da düşündürücüdür. Onun bu gaye ile hareket ettiği hakkında en küçük bir rivayet yoktur. Bundan başka hücumlar, hâsseten Hüseyin'e müteveccihen yapılabilirdi. Çoluk çocuğun öldürülmesine gerek kalmazdı. Bunlar, İbn Ziyad'ın orada yalnız Hüseyin'in şahsını bertaraf etmek gayesi ile hareket etmediği, belki de daha hain planlar tasarlamış ve tatbik etmiş olduğu zannını vermektedir.¹⁶⁰

Hz. Hüseyin'in savaşmamayı bile düşünmesine rağmen, İbn Ziyad'ın mutlaka onu öldürerek işkence yapılmasını istemesi, keza İslâm'ın "eman" müessesesini yıkmıştır. Çünkü eman isteyen gayr-ı müslim bile olsa, ona silah çekilmezken ehlibeyt mensuplarına düşmana bile reva görülen haklar reva görülmemiştir.¹⁶¹

Çağdaş bir araştırmacı İbn Ziyad'ın Emevî devletinin valilere tanıdığı geniş yetkileri kötüye kullandığını belirtmektedir. Yezid. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmek üzere harekete geçmesinden sonra İbn Ziyad'a "seninle savaşmadıkça kimseyle savaşma" diye emretmesine karşılık İbn Ziyad bu emri hiçe sayarak Hz. Hüseyin'in savaşmak istememesine rağmen onunla savaştı.¹⁶²

Kerbela ile ilgili çalışmalarıyla bilinen bir araştırmacıya göre ise Hz. Hüseyin'in öldürülmesinin sorumluluğunun büyük bir kısmı Ubeydullah b. Ziyad'a aittir.¹⁶³ Ayrıca İbn Ziyad. Hz. Hüseyin'i öldürmesi için kışkırtan Şemir b. Zi'l-Cevşen ve makam mevki uğrunda Hz. Hüseyin'le olan yakınlığını hiçe sayarak onu ve arkadaşlarını hunharca katleden Ömer b. Sa'd da bu olaydan sorumludur.¹⁶⁴

Gelişmelerden anlaşılabildiği kadarıyla Yezid tarafından Hz. Hüseyin'i durdurmakla emrolunan İbn Ziyad ve komutanları, bu emri yerine getirmek için kraldan fazla kralcı bir tavır sergilediler. İbn Ziyad, kendisine verilen bu emri ifa etmek için gerekli her yolu yapabileceği düşüncesiyle Yezid'e danışmadan ve onun emrini alma ihtiyacını duymadan harekete geçti. Belki de sonuçta devletin lehine olacak bir işi yaptığından dolayı

¹⁶⁰ Ateş, "Hüseyin", *İA*, V, 639.

¹⁶¹ *Emevîler Dönemi*, s. 52.

¹⁶² *İşş.* s. 178.

¹⁶³ Ukaylî, *Kerbela*, s. 477-478; İbn Teymiyye, *Fetevâ*, IV, s. 505; Vekîl, s. 245.

¹⁶⁴ İbn Teymiyye, *Fetevâ*, IV, s. 505, Welhausen, *Partiler*, s. 113-114; Vekîl, s. 245.

mükâfatlandırılacağını düşünüyordu. Bu sebeple de babasının ve kendisinin Basra ile Kûfe'de yıllardır uyguladıkları en etkili yönteme, yargısız infaza, idama ve işkenceye tereddütsüz bir şekilde başvurdu.

C-Kûfelilerin Sorumluluğu

Şunu ifade etmek gerekir ki, Kerbela faciasının sorumluları bir veya birkaç kişi değildir. Bu facianın belli başlı sorumluları, kendisinden başka imam ve önder tanımadıklarını, yoluna baş koyduklarını ve her hususta kendisine yâr ve yardımcı olacaklarını art arda gönderdikleri elçiler, yağdırdıkları mektuplarla bildirerek Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye ısrarla davet ettikten sonra, İbn Ziyad'a harar ve çuvalar dolusuna satılıp Hz. Hüseyin'den yüz çeviren ve bu ihanetleri yetmiyormuş gibi, onu Kerbela'da kuşatarak şehid eden ve ettiren Kûfe eşrafıdır.

Kûfe eşrafından sonra, mevki ve makam ihtirası gözlerini bürümüş ve Kûfelilerin, Hz. Hüseyin'e biatlarını Yezid'e jurnal edecek kadar şahsiyetsizleşmiş olan Ömer b. Sa'd gelir. Bu zavallı adam, Hz. Hüseyin'le aralarındaki akrabalığı bir yana iterek tüyler ürpertici Kerbela cinayetinin kumandasını üzerine almış, yapılan bütün nasihat ve uyarılara rağmen buradan sıyrılmak, kurtulmak yolunu tutmamıştır."¹⁶⁵

Kûfelilerin, Kerbela faciasındaki tutumlarının, onların kişilikleriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Nitekim Caferiyan bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: "Tarih kitaplarında ve halk arasında bir atasözü olarak Kûfelilerin hilekâr ve hain oldukları, aralarında ahde vefa etmenin çok az görüldüğü yaygın bir kanaattir. Biz de, Kûfelilerin ruhsal karakterleri hakkında onların aceleci olduklarına ve karar vermede bu aceleciliklerinin daima kendilerine ve hükümdarlarına zarar verdiğini söyleyebiliriz. Çabucak incinmeleri bunun yanında çabucak ikna olmaları ve kıyamında etmeleri bu halkın ruhlarına işlemiştir."¹⁶⁶

Öyle anlaşıyor ki Hz. Hüseyin'i kıyama teşvik eden ve onu memleketlerine davet eden Kûfeliler, Ubeydullah'ın asılsız tehditleriyle hemen sözlerinden dönmüşlerdir. Üstelik Kerbela'da aktif olarak rol alarak Hz. Hüseyin'in katline bizzat iştirak etmişlerdir.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Köksal, s.3-4.

¹⁶⁶ *Masum İmamlar*, s. 126; Hammâde, s. 45; Ukaylî, *Kerbela*, 478-479; Hasan Onat, "Şiiliğin Doğuşu Meselesi", *AÜİFD*, XXX VI, 110.

¹⁶⁷ Kerbela'da Hz. Hüseyin ve taraftarıyla çarpışan ordunun tamamının Iraklılardan (Kûfe-Basra) oluştuğu söylenmektedir. bkz. Mes'ûdî, *Mürûc*, III, 71; Hudarî, *Tarih*, s. 459; Ömer Ferrûh, s.134.

D-Yezid'in Sorumluluğu

Kerbela'da meydana gelen felaketle Yezid'in sorumluluğu hakkında tarihçilerin iki kısma ayrıldıkları görülmektedir. Bazı tarihçiler, Yezid'in bu olayda sorumluluğunun bulunmadığını veya asgari derecede olduğunu söylerken bir kısım tarihçiler ise söz konusu olayının başlıca sorumlusunun Yezid olduğunu ileri sürmektedirler. Birinci grupta yer alan tarihçilerin görüşleri şöyledir:

Yezid, Hz. Hüseyin'in öldürülmesini emretmeyip, olayı duyduktan sonra üzüldü ve sebep olanları kınadı. Yezid, Hz. Hüseyin'in hurucunu kötü neticelere yol açacağı için hiç istemedi ve bunu engellemek için her türlü çareye başvurdu.¹⁶⁸

Yezid savaşmak istemeyip Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye hurucunu önlemek için elinden geleni yaptı. Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmeye karar vermesi üzerine Abdullah b. Abbas'a mektup yazarak ondan, Hüseyin'e engel olmasını istedi. Üstelik İbn Ziyad'a da "seninle savaşmadıkça kimseyle savaşma" diye emir gönderdi. Bütün bunlar onun savaş taraftarı olmadığını gösterir.¹⁶⁹

Yezid, olayların bu şekilde neticeleneceğini ummuyordu. Evet, belki Hz. Hüseyin ve taraftarları üzerine ordu göndermişti. Ancak Yezid, hiçbir zaman olayların bir facia haline dönüşmesini istemiyordu. Yezid, belki de şunu unutmuştu; insanlar bir kere başıboş bırakılınca, onlara bir kez serbestlik tanınınca bir daha onların kontrol altına alınması imkânsızlaşır.¹⁷⁰

Olanlar karşısında kızmakla birlikte Yezid'in İbn Ziyad'ı cezalandırmamasının sebebi olarak onun çalkantılar içerisinde bulunan Irak'ta şiddetiyle, basiretiyle ve işlere hâkimiyetiyle devlet için vazgeçilemeyecek bir şahıs olmasıdır.¹⁷¹ İbn Temiyye'nin de belirttiği üzere İbn Ziyad ve adamları ne yapmışlarsa Yezid'in iktidarını korumak için yaptıkları için Yezid onları cezalandırmamıştır¹⁷².

Ağırakça, Yezid'in sorumluluğu ve olaya müdahalesi konusunda şunları söylemektedir: "... Kerbelâ vakasında Yezid'in oynadığı rolden çok Ubeydullah b. Ziyad'ın öldürme hususunda en büyük pay sahibi olduğunu görmekteyiz. İktidarı tam olarak eline geçirmiş bulunan Yezid, bütün bunlara rağmen kendisini güçlü hissettiğinden dolayı etrafına 70-80 kişiyi toplamış

¹⁶⁸ Abdüllatif, s.477; Ukaylî, *Kerbela*, s. 475

¹⁶⁹ Hammaş, s.157; Abdüllatif, s.477; Ukaylî, *Kerbela*, s.477; Hammâdî, s.44.

¹⁷⁰ Hammâdî, s. 44.

¹⁷¹ *Kerbela*, s. 478.

¹⁷² *Ra'sül'l-Hüseyin*, s. 207.

olan ve Mekke'ye geri dönmek istediğini defalarca söyleyen Hz. Hüseyin'i öldürme konusunda emir verdiğine dair en ufak bir bilgiyi göremiyoruz. İslâmi yönetimin sapmasına sebep olmak durumunun ayrı, Hz. Hüseyin'in öldürülmesine emir verme durumunun ayrı olarak değerlendirilmesi gerekir. Hz. Hüseyin'in öldürülmesi konusunda insafî elden bırakmadan Yezid'in bu konuda bir emrinin olmadığını ve bu hâdiseden dolayı da gerçekten üzüldüğünü görmekteyiz.¹⁷³

İkinci grupta, yani Kerbela olayında Yezid'in büyük oranda sorumlu bulunduğunu söyleyenler ise şu noktalar üzerinde durmaktadırlar:

-Yezid birtakım emirler veriyor, ancak bu emirlerin nasıl uygulandığını ve neticelerinin ne olduğunu takip etmiyordu. Olay nasıl geliyor, kimler ne yapıyor bunu takip etmiyordu.¹⁷⁴

-Yezid komutanlarına Hz. Hüseyin ve taraftarlarının gerek biatlarının alınması gerekse Kûfe'ye gitmelerinin engellenmesi hususunda sert ifadeler içeren emirler verdi. Komutanlar da bu emre binaen tavizsiz hareket ettiler. Dolayısıyla Yezid, kararlarında sertlik yanlısı imajı vermektedir.

İşş'a göre Yezid, hikmet, hilm ve basiretli davranmak yerine kılıca başvurmayı tercih etti. Babası Muaviye, görmezlikten gelinmesi gereken olaylara gözünü kapıyor; el atması gereken olayları ise mutlaka ele alıyordu. Yezid ise böyle yapmak yerine kılıca başvurdu.¹⁷⁵

Yezid, sadece Müslim b. Ukbe ve Dahhak b. Kays ile istişarede bulunuyordu. Başkasıyla fikir alış verişinde bulunmuyordu. Oysa bu ikisinin hayatlarında kötülük hâkimdi. Bunlar Muaviye'nin danışmanlığını yapmışlarsa da Muaviye, hilmi ve otoritesiyle onların tutarsızlığına engel oluyordu. Ancak Yezid, babasının bu özelliklerine tam anlamıyla sahip değildi.¹⁷⁶

Yezid, emri dışında hareket eden görevlileri cezalandırmadı. Bunun yerine onlara sözlü sitemlerde bulunmakla yetindi.

Gelişmelerden anladığımız kadarıyla Yezid, Hz. Hüseyin'in öldürülmesini istemedi. Öldürüldüğünü duyduğunda çok üzüldü. Hz. Hüseyin'e rahmet dileyerek, İbn Ziyad'a lanet okudu. Ayrıca Hz. Hüseyin'in hayatta kalan yakınlarına iyi muamelede bulundu. Ancak Yezid'in tavrı bununla sınırlı kaldı. Örneğin emretmediği halde Hz. Hüseyin'i öldürerek

¹⁷³ Ahmet Ağrakça, *Emeviler Döneminde Saltanata Karşı Hilafet Mücadeleleri*, İstanbul 1992, s. 113-114

¹⁷⁴ İşş, s.179.

¹⁷⁵ *Ümeviyye*, s.180.

¹⁷⁶ *Emeviyye*, s.199.

emrine kıyamında eden İbn Ziyad'ı görevden almadığı gibi, herhangi bir mektupla onu azarlamadı da. Onu Kûfe'de görevinin başında bıraktı.¹⁷⁷ Bu da gösteriyor ki Yezid her ne kadar da neticeden hoşlanmamışsa da büyük bir rakipten kurtulmakla rahatladı.¹⁷⁸

Böylece Yezid, ağlayarak ve Hz. Hüseyin'e olan sevgisini dile getirerek Müslümanların kalplerini kazanırken sadık memurlarını da yerinde bırakmış oluyordu.¹⁷⁹

Yezid'in Ubeydullah'ın Müslim b. Akîl'i öldürdüğünü dikkate alarak Hz. Hüseyin'i de öldürebileceğini tahmin etmesi ve talimatını ona göre dikkatli ve açık bir şekilde vermesi gerekirdi. Bu hususta devlet başkanına düşen, son derece ileri görüşlü olmak ve olayın hangi boyutlara varabileceğini hesaplamaktır. Fakat Yezid, bunu yapmadı, işi bir bakıma oluruna bıraktı. Üstelik halife devletin başı olması hasebiyle valilerin tasarrufundan da sorumludur. Olaya bizzat iştirak etmemesi ve eline kılıcı alıp savaşmamış olması masumiyeti için yeterli sebep değildir. Ubeydullah'a lanet okuması acizliğinin bir ifadesi olmalıdır. Ancak bu acizliği, Ubeydullah'ı Hz. Hüseyin'in taraftarlarını cezalandırmak için Kûfe'ye tayin ederken göstermedi.¹⁸⁰

Aslında şunu söylemek mümkündür ki, şayet Hz. Hüseyin'in öldürülmesi bir cinayetse, asıl suç Yezid'indir; çünkü şiddetli tedbirler alması için Ubeydullah'ı Kûfe'ye gönderen odur. Olay onun işine yaradı ve önceleri işin bu şekli alışına sevindi; eğer sonraları adamına kızmış idiyse bunda da hükümdarların kötü işleri adamlarının omuzlarına yüklemek hakkını kullandı.¹⁸¹

Netice olarak eylemi yapma sorumluluğunun, emri veren Ubeydullah b. Ziyad ve emri yerine getiren Ömer b. Sa'd'a ait olduğu, ancak baştaki idareci olarak Yezid'in de sorumlu olduğu söylenmelidir. Elbette Yezid'in sorumluluğuyla kılıcı sallayan kişinin sorumluluğu bir değildir. Bununla birlikte olay mahallinde bulunmaması, Yezid'i masum kabul etmemizi gerektirmez. Çünkü idareciler, memurlarının yaptıklarından sorumludurlar. Eğer memurlarının icraatlarını paylaşmıyorlarsa bunu sözleriyle değil

¹⁷⁷ İbn A'sem, Yezid'in Kerbela olayından sonra Kûfe ve Basra valiliğinin tamamını İbn Ziyad'a verdiğini ayrıca 1.000.000 dirhemle de ödüllendirdiğini belirtiyor. Fütûh, III, 156-157; Demircan ise bu haberle ilgili olarak şunları söylüyor. Bu rivayeti destekleyecek başka bilgi bulunmadığı için Şii kaynaklı olması muhtemel olan söz konusu, rivayete olan güveni azaltmaktadır." *İktidar Mücadelesi*, s. 356-357.

¹⁷⁸ İşş, s.172.

¹⁷⁹ Vekîl, s. 225.

¹⁸⁰ Sarıçam, *Emevî-Haşîmî İlişkileri*, s. 330-331.

¹⁸¹ Welhausen, *Muhalefât Partileri*, s. 114-115.

fiilleriyle ortaya koymalıdır.¹⁸² Oysa Yezid, önce bu olaya üzüldüğünü gösteren bir tavır sergilerken sonrasında ise bu üzüntüsünün gereğini yapmayarak söz konusu felaketin sorumluluğunun üzerinde kalmasına göz yumdu.

Sonuç

Tarihte gerçekleşen ve siyasî, sosyal, dinî ve başka gerekçelerin etkili olduğu bu olay, tarihî bir hadise olarak değerlendirilmek ve gerekli dersler çıkartmak için değil de siyasî hedefler doğrultusunda istismar edilerek Müslümanların arasının açılmasının bir gerekçesi olarak kullanılmıştır. Herhalde Hz. Hüseyin bu gün dirilse onu Kербela'da maruz bırakıldığı akibetten daha ziyade ümmetin bu olay sebebiyle parçalanmış olması üzerdi. Oysa Hz. Hüseyin ayrılık değil birleşmenin aktörü olmak isterdi. Hal böyle iken Kербela'nın arkasına sığınarak Müslüman bir toplumun kendileri gibi Müslüman olan ve ehlibeyti sevmeyi imanlarının bir gereği olarak gören kimselere karşı eleştiri boyutunu aşan iftiralarda bulunulması, hakaretler edilmesi ve İslam ümmetinin vahdetine imkân verilmeyecek tarzda görüş ayrılıklarına düşülmesi asla tasvip edilmesi mümkün olmayan bir durumdur. Kербela'da gerçekleşen mücadele, tarihte en kısa süren olaylardandır. Başlamasıyla bitmesi sadece yarım gündür. Ancak bu olay tarihte en çok yankı uyandıran olaylardandır. Bu yankı günümüze kadar sürdü.¹⁸³ Dolayısıyla bu kadar büyük tesirleri olan bir hâdisenin neticelerinin bilinmesi, olayın öneminin daha ciddiyetle kavranılmasına yardımcı olacaktır. Kербela vakasının sonuçlarının, gerçekleştiği dönemle sınırlı kalmadığı, bu olayın geçmişten günümüze kadar pek çok hususta etkilerinin olduğu söylenebilir. Buna göre Kербela'nın neticelerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Şiânın güçlenmesine yol açtı. Şiî dünyası, Şiîliğin hareket noktası ve temel şahsiyeti Hz. Ali olmakla birlikte, şehid edilişinin arka planında varlığını sürdürebilen güçlü bir siyasî kuruluş bulunmadığından, bu olayla fazla ilgilenmiyordu. Hz. Hüseyin'in şehadetini ise Şiîliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimâî ve siyasi hayatın parolası haline getirdi.¹⁸⁴ Önceleri nazarî bir siyasî görüş durumunda olan Şiîliğin, bir akide halini almasına sebep oldu.¹⁸⁵

¹⁸² Demircan, *İktidar Mücadelesi*, s. 357.

¹⁸³ Müderrisi, s. 39.

¹⁸⁴ Fırlı, "Hüseyin", *DİA*, XVIII, 521.

¹⁸⁵ Hatipoğlu, *Hadis Münasebetleri*, s. 47; Brockelmann, s. 128.

2-Abdullah b. Zübeyr, Hz. Hüseyin'in vefatından sonra halifeliğini ilan etti.¹⁸⁶

3-Yezid'in nefretle anılmasına sebep oldu. Hangi gerekçeler ve şartlarla olursa olsun Peygamber'in sevgili torunun öldürülmesi, Yezid döneminde gerçekleştiği için o, tarih boyunca kötü bir yâd ile anıldı. Hatta bu sebeple bazı kimseler onu tekfir ve tel'in ettiler. Öyle ki Şia'nın da gayretiyle bu isim, kötülere ve kötülöklere nispet olunur bir hale geldi. Günümüzde bile hiç kimsenin çocuğuna bu adı vermemesi, söz konusu ismin iyi bir imajının olmadığından delilidir.¹⁸⁷

4- Kerbela'dan sonra Haşim oğullarının bir süre herhangi bir siyasî faaliyete girmedikleri; bu olaydan sonra güçlenen Şia'nın, bir süre sonra da fırkalara ayrıldığı görölmektedir.¹⁸⁸

Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi ve bu haberin duyulmasıyla alâkalı rivayetler bize geldikleri en eski şekilleri altında biraz romanlaştırılmış olsa da, Müslümanların kalplerinde kapanmaz bir yara açarak onları derinden sarstı.¹⁸⁹ Dahası İslâm dünyasının siyasal ve mezhep açısından bir daha vahdetine imkân vermeyecek şekilde bölünmesine sebep oldu.

¹⁸⁶ Conrad, s. 721; Şehristânî, s. 24.

¹⁸⁷ Sözlüklerde "Yezit, nefret edilen kimseler için kullanılan bir sövgü sözü", Yezitlik, Yezit olma durumu, kötölük, hainlik" anlamında kullanılmıştır. *Türkçe sözlük*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1982, s. 867.

¹⁸⁸ Müsned, s.20 vd.

¹⁸⁹ Fırlah, *İmamîyye Şiası*, s.105.